

Centar za podršku ženama • Women support center

SeConS
development initiative group

Uticaj pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji

Decembar, 2020.

Projekat „Implementacija Informacionog sistema za prevenciju vršnjačkog nasilja- 2. Faza“, sprovodi Udruženje građanki i građana „Centar za podršku ženama“ a finansira: Ministarstvo omladine i sporta Republike Srbije.

Ova publikacija je nastala u okviru projekta *„Implementacija Informacionog sistema za prevenciju vršnjačkog nasilja- 2. Faza“*, koji sprovodi Udruženje građanki i građana *„Centar za podršku ženama“*, uz finansijsku podršku Ministarstva omladine i sporta Republike Srbije. Stavovi izraženi u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost autora i njegovih saradnika i ne predstavljaju zvaničan stav Ministarstva omladine i sporta Republike Srbije.

Projekat *„Implementacija Informacionog sistema za prevenciju vršnjačkog nasilja- 2. Faza“*, sprovodi Udruženje građanki i građana *„Centar za podršku ženama“* a finansira: Ministarstvo omladine i sporta Republike Srbije.

Akronimi

CAWI	Computer-assisted web interviewing
CPŽ	Centar za podršku ženama
EBRD	Evropska banka za rekonstrukciju i razvoj (European Bank for Reconstruction and Development)
ILO	Međunarodna organizacija rada (International Labour Organization)
OHCHR	Kancelarija Visokog komesara za ljudska prava Ujedinjenih nacija (United Nations High Commissioner for Human Rights)
UN	Ujedinjenje nacija (United Nations)
WEMWBS	Warwick-Edinburgh Mental Wellbeing Scale
WHO	Svetska zdravstvena organizacija (World Health Organization)

Projekat „Implementacija Informacionog sistema za prevenciju vršnjačkog nasilja- 2. Faza“, sprovodi Udruženje građanki i građana „Centar za podršku ženama“ a finansira: Ministarstvo omladine i sporta Republike Srbije.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	7
1.1 Ciljevi istraživanja.....	7
1.2 Metodologija.....	7
1.3 Pandemija u Srbiji	8
2. Obrazovanje i obuka	10
2.1 Učešće u obrazovanju	10
2.2 Zadovoljstvo kvalitetom sistema obrazovanja.....	11
2.3 Uslovi pohađanja obrazovanja tokom pandemije	14
3. Uticaj pandemije na zaposlenost mladih.....	17
3.1 Uticaj pandemije na nivo zaposlenosti mladih	17
3.2 Uticaj pandemije na promene u strukturama zaposlenosti	21
3.3 Uticaj pandemije na uslove rada.....	24
4. Blagostanje i mentalno zdravlje.....	27
4.1 Mentalno blagostanje	27
4.2 Zadovoljstvo različitim aspektima života	32
5. Ljudska prava, izloženost diskriminaciji i nasilju	35
5.1 Iskustva diskriminacije	35
5.2 Iskustva nasilja	40
6. Zaključci i preporuke	42
6.1 Zaključci.....	42
6.2 Preporuke.....	44
Literatura	46
Prilog 1: Struktura uzorka istraživanja	48

Lista Tabela

Tabela 1: Učešće u obrazovanju u februaru 2020. godine, u %.....	10
Tabela 2: Način pohađanja nastave u oktobru 2020, u % (mogućnost višestrukih odgovora)	12
Tabela 3: Zadovoljstvo pohađanjem nastave	12
Tabela 4: Pozitivni aspekti pohađanja nastave tokom vanrednog stanja (višestruki odgovori).....	13
Tabela 5: Negativni aspekti pohađanja nastave tokom vanrednog stanja (višestruki odgovori)	13
Tabela 6: Zaposleni prema sektoru delatnosti, u %.....	23
Tabela 7: Zaposleni prema zanimanju, u %.....	23
Tabela 8: Promene u uslovima rada tokom i nakon vandrednog stanja, višestruki odgovori, % slučajeva	25
Tabela 9: Produktivnost zaposlenih tokom vanrednog stanja.....	25
Tabela 10: Produktivnost zaposlenih nakon vanrednog stanja	26
Tabela 11: Mentalno blagostanje mladih prema WEMWBS skali	29
Tabela 12: Osećaj korisnosti, prikazani rezultati prema različitim kategorijama ispitanika	32
Tabela 13: Koeficijenti korelacije zadovoljstva	33
Tabela 14: Ostvarivanje prava mladih u odnosu na mentalno blagostanje	37
Tabela 15: Socio-demografske karakteristike ispitanika, u %.....	48

Lista Grafikona

Grafikon 1: Zadovoljstvo kvalitetom obrazovanja u Srbiji, u %	11
Grafikon 2: Da li su tokom pandemije uspevali da nauče isto, više ili manje nego pre pandemije, u %....	14
Grafikon 3: Udeo ispitanih koji su pohađali nastavu ali nisu imali odgovarajuće uslove, u %	15
Grafikon 4: Stope aktivnosti, zaposlenosti i nezaposlenosti mladih 15-24 godine u Srbiji, u %.....	18
Grafikon 5: Udeo zaposlenih u februaru 2020. godine, prema polu, u %	18
Grafikon 6: Da li ste nakon proglašenja vanrednog stanja zbog pandemije nastavili da obavljate posao koji ste radili u februaru 2020?.....	19
Grafikon 7: Razlozi za gubitak posla tokom vanrednog stanja	19
Grafikon 8: Zaposlenost mladih iz uzorka u oktobru 2020.	21
Grafikon 9: Da li su obavljali posao za koji su se školovali?	21
Grafikon 10: Promene u obimu posla za vreme i nakon ukidanja vanrednog stanja, u %	24
Grafikon 11: Odgovori na izjave iz kratke SWEMWBS skale, u %	31

Grafikon 12: Zadovoljstvo različitim aspektima života, u %.....	33
Grafikon 13: Ostvarivanje ljudskih prava tokom pandemije, u %.....	37
Grafikon 14: Iskustvo sa diskriminacijom pre i tokom pandemije, u %.....	39
Grafikon 15: Iskustva nasilja tokom pandemije.....	40
Grafikon 16: Udeo ispitanika/ca koji su prijavili da su doživeli neki oblik nasilja tokom pandemije, u %..	41

1. UVOD

Pandemija korona virusa imala je velikog uticaja na različite aspekte života ljudi širom sveta. Mladi predstavljaju kategoriju koja je bila naročito pogođena merama koje su uvedene u cilju prevencije širenja virusa, i na koju će se dugotrajne posledice pandemije tek odraziti. Tome u prilog govori i globalno istraživanje sprovedeno tokom aprila i maja 2020. godine, na uzorku od 12.605 mladih iz 112 zemalja. Nalazi ukazuju na to da je pandemija značajno uticala na mlade iz celog sveta u pogledu zaposlenja, obrazovanja, ostvarenja socijalnih prava, kao i mentalnog zdravlja. Stoga je za potrebe Ministarstva omladine i sporta, u okviru projekta "Implementacija Informacionog sistema za prevenciju vršnjačkog nasilja- 2. Faza" SeConS – grupa za razvojnu inicijativu u saradnji sa Centrom za podršku ženama sproveo istraživanje o uticaju pandemije na mlade u Srbiji.

1.1 Ciljevi istraživanja

Cilj istraživanja jeste da se stekne uvid u efekte koje je pandemija do sada imala na različite aspekte života mladih u Srbiji. Istraživanje je postavljeno po uzoru na globalno istraživanje o uticaju COVID-19 pandemije na mlade, ali nije uporedivo sa ovim istraživanjem zbog razlika u uzorku (globalno istraživanje je u velikoj meri bilo fokusirano na mlade koji su stekli visoko obrazovanje).¹ Bez obzira što nije moguće učiniti precizna poređenja, moguće je prepoznati da li su vrste posledica i tendencije promena položaja mladih u Srbiji slične onima koje su se odigrale na globalnom nivou.

Istraživanje je bilo usmereno prvenstveno na sledeće aspekte položaja i životnih uslova mladih, odnosno njihove promene pod uticajem pandemije:

- obrazovanje i obuku
- zaposlenost i uslove rada
- blagostanje i mentalno zdravlje
- ljudska prava
- izloženost diskriminaciji i nasilju.

1.2 Metodologija

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 603 mladih građana Srbije, starosti 18 do 29 godina, kojih prema rezultatima popisa 2011. godine u Srbiji ima 1.322.201. Istraživanje je realizovano pomoću CAWI (Computer-assisted web interviewing) kvantitativne metode, koja podrazumeva da ispitanici samostalno popunjavaju upitnik putem on-line linka. Prikupljanje anketnih podataka sprovedla je Grupa za razvojnu inicijativu - SeConS u periodu od 10. oktobra do 04. novembra 2020. godine.

¹ ILO, 2020.

Tip uzorka je ciljani na populaciju mladih kao dela opšte populacije u odnosu na godine, a u okviru osnovnog skupa uzorak je stratifikovan, na osnovu godina, pola, regiona, tipa naselja i obrazovanja. Učesnici ankete regrutovani su putem anketarske mreže od 65 anketara i svaki anketar je pronalazio maksimalno 10 ispitanika.

Za obradu i analizu podataka korišćen je program SPSS. U analizi podataka rađena su testiranja razlika u odgovorima u odnosu na različite grupe ispitanika: pol, godine, region, tip naselja, socio-ekonomski status, a kod pojedinih pitanja uzimana su u obzir i ukrštanja po drugim parametrima ispitanika.

Detaljni pregled uzorka možete pogledati u Prilogu 1.

1.3 Pandemija u Srbiji

Pandemija izazvana COVID-19 virusom i mere koje su preduzete u odgovoru na nju, imali su snažan uticaj na svakodnevni život stanovništva i u zavisnosti od karakteristika položaja, dostupnih resursa i kapaciteta da budu otporni na krize različitim intenzitetom pogodila različite društvene grupe.

Kratka istorija pandemije u Srbiji

Prvi registrovan slučaj u svetu: Kina, 31.12.2019.²

Svetska zdravstvena organizacija proglašava pandemiju: 11.03.2020.³

Prvi registrovani slučaj u Srbiji: Subotica, 06.03.2020.⁴

Proglašenje vanrednog stanja: 15.03.2020.⁵

Ukidanje vanrednog stanja: 06.05.2020.⁶

Ukupan broj registrovanih slučajeva 15.11.2020: 81,086⁷

Ukupan broj smrtnih slučajeva izazvanih COVID-19 virusom 15.12.2020.: 2,380⁸

Stopa smrtnosti: 0,88%⁹

Odgovor na pandemiju u Srbiji sledio je restriktivni model, naročito tokom druge polovine marta i tokom aprila 2020. godine, kada je uvedeno vanredno stanje. Mere koje su uvedene u cilju suzbijanja pandemije

² World Health Organization (WHO), Coronavirus disease (COVID-19) outbreak. Dostupno na:

<http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/novel-coronavirus-2019-ncov>

³ World Health Organization (WHO), Health emergencies, dostupno na: <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies>

⁴ Informacije sa zvaničnog sajta Ministarstva zdravlja Republike Srbije i Instituta za javno zdravlje. Dostupno na:

<https://covid19.rs/%d0%bf%d0%be%d1%82%d0%b2%d1%80%d1%92%d0%b5%d0%bd-%d0%bf%d1%80%d0%b2%d0%b8-%d1%81%d0%bb%d1%83%d1%87%d0%b0%d1%98-%d0%ba%d0%be%d1%80%d0%be%d0%bd%d0%b0%d0%b2%d0%b8%d1%80%d1%83%d1%81%d0%b0-%d1%83-%d1%81/>

⁵ <https://www.propisi.net/odluka-o-proglasenju-vanrednog-stanja/>

⁶ "Službeni glasnik RS", br. 65/2020

⁷ Informacije sa zvaničnog sajta Ministarstva zdravlja Republike Srbije i Instituta za javno zdravlje. Dostupno na:

<https://covid19.rs/>

⁸ *Ibid.*

⁹ *Ibid.*

uključivale su zatvaranje granica, obustavljanje javnog prevoza kako bi se smanjila pokretljivost stanovništva, velike restrikcije kretanja uvođenjem policijskog časa koji je povremeno bio na snazi i nekoliko dana. Zatvorene su prodavnice osim prodavnica prehrambenih proizvoda, rad je u većini slučajeva premešten u kuće, zatvorene su obrazovne institucije i sve druge javne institucije obustavile su direktan rad sa građanima, i dr. To je vodilo značajnom smanjenju obima poslovanja velikog broja preduzeća, dok su istovremeno pojedini sektori bili pod pritiskom povećanog obima rada, posebno zdravstveni sektor, proizvodnja medicinske opreme, apoteke i distributeri lekova, kao i različiti oblici dostave. Ove mere su uticale na promene u nivou aktivnosti i zaposlenosti, ali i kvalitetu zaposlenosti i uslovima rada.

Nakon dva meseca restriktivne mere su naglo podignute, granice su otvorene, restrikcije kretanja ukinute, otvorene su prodavnice, ugostiteljski objekti, deo redovnog posla se vratio u kancelarije a javne institucije su se otvorile za rad sa građanima. Nakon više meseci gotovo uobičajenog života, pandemija se tokom jeseni 2020. godine ponovo razmahala ali se restriktivne mere nisu vratile u istom obimu. Bez obzira, procene efekata pandemije i mera u odgovoru na nju ukazuju na snažene ekonomske i socijalne posledice. Brza procena efekata koju su sproveli Međunarodna organizacija rada (International Labour Organization - ILO) i Evropska banka za rekonstrukciju i razvoj (European Bank for Reconstruction and Development - EBRD) ¹⁰ pokazala je da su posledice po zaposlenost bile velike. Usled pandemije u drugom kvartalu 2020. godine izgubljeno radnih sati ekvivalentnih 510,000 radnih mesta sa punim radnim vremenom. Najjače su bili pogođeni sektori trgovine, ugostiteljstva, saobraćaja, usluga, šumarstva i proizvodnje useva i stočne proizvodnje. Procenjeno je, da je u navedenim sektorima 700,000 zaposlenih u riziku od gubitka posla, zbog karakteristika zaposlenosti, poput neformalne, zaposlenosti sa kratkoročnim ugovorima, ili u mikro preduzećima koja su posebno ranjiva.

Kao što su pokazala ranija istraživanja o položaju mladih, kao i neka ključna redovna istraživanja Republičkog zavoda za statistiku, poput Ankete o radnoj snazi, Statistike o prihodima i uslovima života, i dr., mladi iako ne predstavljaju homogenu društvenu grupu, generalno imaju osetljiviji društveni položaj. Mladost kao životna faza osetljiva je zbog niza simultanih tranzicija koje značajno menjaju uslove života: od obrazovanja ka tržištu rada, tranzicija ka partnerstvu, porodici, roditeljstvu, osamostaljivanje u odnosu na primarnu porodicu koja podrazumeva veće oslanjanje na sopstvene resurse. Istovremeno, mladi su i društvena grupa od koje se može očekivati da ima i veće kapacitete za otpornost na krizu zbog veće fleksibilnosti, prihvatanja alternativnih rešenja, upravo zbog toga što još uvek nisu svoje životne putanje učvrstile u nekim rutinskim praksama.

¹⁰ ILO, EBRD, 2020.

2. OBRAZOVANJE I OBUKA

Ključni nalazi:

- Pandemija je imala snažan uticaj na obrazovanje mladih – na metode nastave, ocenjivanja, kao i zadovoljstvo obrazovanjem.
- Pre pandemije, značajan udeo mladih niti je bio na školovanju niti je učestvovao na tržištu rada, a među onima koji su završili školovanje, obrazovna struktura je nepovoljna, sa relativno velikim udelom osoba niskih i srednjih kvalifikacija i malim udelom osoba visokih kvalifikacija.
- Istraživanjem nisu obuhvaćeni mladi iz posebno ranjivih grupa, ali već i u opštoj populaciji mladih jedan deo nije imao adekvatne uslove da se uključi u sistem obrazovanja na daljinu: nedostajali su im adekvatni uslovi za učenje zbog nedostatka prostora u stanu, nisu imali odgovarajuću tehnologiju, poput kompjutera, laptopova, TV aparata ili pristupa internetu, ili nisu imali digitalne veštine neophodne za pohađanje online nastave.
- Iako, u celini gledano, način izvođenja nastave i ocenjivanja za vreme pandemije, a posebno za vreme vanrednog stanja nisu bili zadovoljavajući za većinu ispitanih, zapažene su i neke prednosti obrazovanja na daljinu, poput uštede vremena koje se izgubi u prevozu i time više vremena za učenje i druge aktivnosti, stalnu dostupnost materijala u vidu prezentacija, za poneke i bolju komunikaciju sa nastavnicima i bolje razumevanje gradiva koje je prezentovano kroz različite vizuelne prezentacije. Značajan udeo mladih svestan je i prednosti ovakvih oblika obrazovanja u zaštiti zdravlja od COVID-19. Ipak, istaknuto je i više nedostataka, poput slabije interakcije sa nastavnicima i vršnjacima, nepovoljnijih uslova za socijalizaciju, nedostatka praktičnih vežbi i sl.
- Motivacija za učenje opala je tokom pandemije kod značajnog udela mladih koji su na školovanju, a značajan je i udeo mladih koji su odložili ili prekinuli školovanje zbog pandemije, odnosno neodgovarajućih uslova da nastave školovanje na drugačiji način.

2.1 Učešće u obrazovanju

U februaru 2020. godine, pre proglašenja pandemije, na školovanju je bila gotovo polovina mladih iz uzorka (48,7%). Nešto više je bilo onih koji su na školovanju među ženama nego muškarcima (50,8% prema 46,7%). Među onima koji su bili na školovanju, najviše je studenata (tabela 1). Većina onih koji su bili na školovanju, pohađala je državne obrazovne ustanove (90%). U tom pogledu nema značajnih razlika između žena i muškaraca.

Tabela 1: Učešće u obrazovanju u februaru 2020. godine, u %

	Ukupno	Žene	Muškarci
Pohađali gimnaziju ili srednju stručnu školu	14,7	16,0	13,5
Studirali na osnovnim studijama	27,0	28,3	25,8
Pohađali master ili doktorske studije	3,6	4,1	3,2

Pohađali drugi vid obrazovanja, obuke, kurseve	3,4	2,4	4,2
Nisu se školovali	51,3	49,2	53,3
Ukupno	100	100	100

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

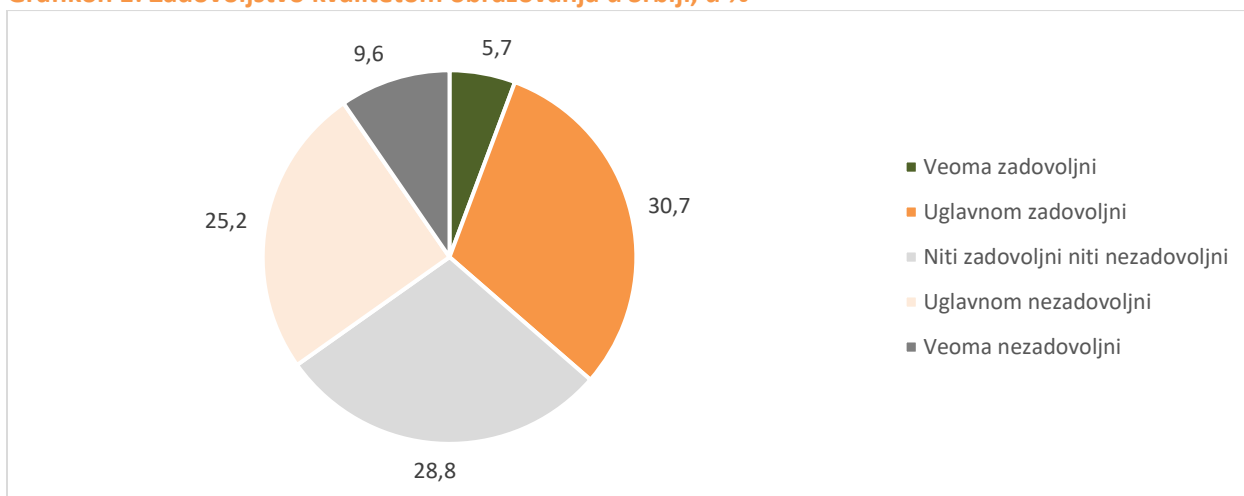
Među mladima koji više nisu na školovanju obrazovna struktura nije povoljna: 0,4% nema nikakvo obrazovanje, 17% ima završenu samo osnovnu školu, 12% je završilo srednje stručno obrazovanje u trajanju od 2 ili 3 godine, 8% je završilo gimnaziju, 6% višu školu a 11% fakultet.

U celom uzorku 138 ispitanih (ili 22,9%) u februaru 2020. godine nisu bili ni na školovanju niti su bili zaposleni. Udeo ovih lica je veći među ženama nego muškarcima (25,6% prema 20,1%), što je u skladu sa podacima Ankete o radnoj snazi koji ukazuju na nižu participaciju žena na tržištu rada i posebno mladih žena. Obrazovna struktura ove grupe mladih, je nepovoljnija: osobe bez kvalifikacija zastupljene su sa 0,9%, osobe sa završenom osnovnom školom sa 25,4%, sa srednjom stručnom u trajanju od 2-3 godine sa 9%, sa srednjom stručnom četvorogodišnjom 44,9%, gimnazijom 9,5%, viškom školom 4,2% i fakultetom 6,2%.

2.2 Zadovoljstvo kvalitetom sistema obrazovanja

Nešto je više onih koji su načelno zadovoljni kvalitetom obrazovanja u Srbiji nego onih koji nisu (36,4% prema 34,8%), a značajan je i udeo onih koji niti su zadovoljni niti nezadovoljni (grafikon 1). U tom pogledu nisu zabeležene značajne razlike ni u zavisnosti od toga da li ispitanici/e pohađaju privatne ili obrazovne ustanove, na kom se nivou obrazovanja nalaze, kao ni prema polu ili mestu stanovanja.

Grafikon 1: Zadovoljstvo kvalitetom obrazovanja u Srbiji, u %

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

U vreme vanrednog stanja koje je trajalo od 15. marta do 6. maja, obrazovne ustanove bile su zatvorene. Nova školska godina počela je redovnim pohađanjem škole na nivou osnovnog i srednjeg obrazovanja, uz poštovanje epidemioloških mera, dok je na nivou visokog obrazovanja postojala mogućnost da se nastava organizuje na uobičajen način, putem online nastave ili mešovito. Prema podacima istraživanja, mladi koji su učestvovali u anketi u gotovo dve trećine slučajeva su išli na školu ili na fakultet, oko 10% je pratilo video predavanja putem televizijskog programa, više od 40% je pohađalo predavanja putem interneta a nešto više od petine nije imalo nastavu (tabela 2).

Tabela 2: Način pohađanja nastave u oktobru 2020, u % (mogućnost višestrukih odgovora)

	Za vreme vanrednog stanja	U oktobru 2020.
Išli su u školu/na fakultet	18,2	62,7
Video predavanja putem TV	34,4	10,6
Video/audio predavanja putem Interneta	74,3	42,8
Nisu imali nastavu	16,8	21,1

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

Zadovoljstvo pohađanjem nastave među mladima koji su se školovali u prethodnoj i ovoj školskoj godini, bitno se razlikuje između tri perioda: februara 2020. godine, pre proglašenja pandemije, aprila 2020. godine kada je na snazi bilo vanredno stanje i oktobra 2020. godine, kada su se osnovne i srednje škole vratile na uobičajen način pohađanja nastave, a fakulteti primenjivali mešoviti sistem. Kao što se može videti iz tabele 3, pohađanjem nastave pre pandemije bilo je zadovoljno više od polovine učesnika/ca u anketi (54,8%), a nezadovoljno 14,0%. Najniža zastupljenost zadovoljnih a najviša nezadovoljnih zabeležena je prilikom ocene pohađanja nastave tokom vanrednog stanja – udeo zadovoljnih je iznosio 25,3% a nezadovoljnih 40,2%. Situacija se donekle popravila u oktobru 2020. godine, ali se nije vratila na stanje pre pandemije, jer je zadovoljnih pohađanjem nastave bilo 34,2% a nezadovoljnih 27,1% (tabela 3). Razlike u zadovoljstvu pohađanja nastavom u tri posmatrana perioda nisu značajne ni prema polu ni prema mestu stanovanja.

Tabela 3: Zadovoljstvo pohađanjem nastave

	Pre pandemije	Tokom vanrednog stanja u aprilu 2020.	U oktobru 2020.
Veoma zadovoljni	13,1	4,3	6,6
Uglavnom zadovoljni	41,7	21,0	27,6
Niti zadovoljni niti nezadovoljni	31,3	34,4	37,7
Uglavnom nezadovoljni	9,8	24,4	16,8
Veoma nezadovoljni	4,2	15,8	11,3
Ukupno	100	100	100

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

Međutim, iako je najveći udeo nezadovoljnih zabeležen u odnosu na pohađanje nastave tokom vanrednog stanja, bilo je i **pozitivnih aspekata nastave** na udaljenosti na koje su ukazali ispitanici. Pored veće bezbednosti i zaštite od širenja zaraze, kao pozitivni aspekti istaknuti su i ušteda vremena koje se provede

Projekat „Implementacija Informacionog sistema za prevenciju vršnjačkog nasilja- 2. Faza“, sprovodi Udruženje građanki i građana „Centar za podršku ženama“ a finansira: Ministarstvo omladine i sporta Republike Srbije.

u prevozu, lakše praćenje online nastave, stalna dostupnost materijala za učenje poput prezentacija, pratećih nastavnih materijala, neformalnije atmosfere prilikom kućnog učenja, više slobodnog vremena za druge aktivnosti, dobra komunikacija između nastavnika/profesora i učenika/studenata, i sl. (tabela 4).

Tabela 4: Pozitivni aspekti pohađanja nastave tokom vanrednog stanja (višestruki odgovori)

	% slučajeva
Nema pozitivnih aspekata	15
Sprečavanje širenja zaraze	13
Ušteda vremena koje se provede u prevozu	10
Lakše praćenje online nastave	9,1
Stalna dostupnost materijala za učenje (prezentacije, preteći nastavni materijal)	8,8
Neformalnija atmosfere u kućnom učenju	7,8
Više slobodnog vremena za druge aktivnosti	7,7
Dobra komunikacija između nastavnika/profesora i učenika/studenata	5,6
Fleksibilnost (lakša organizacija vremena obrazovanja u kućnim uslovima)	4,8
Više vremena za učenje	4
Manji troškovi	2,3
Ostalo/bez odgovora	8,8

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

Sa druge strane, istaknut je i **niz nedostataka pohađanja nastave tokom vanrednog stanja**, poput lošeg kvaliteta nastave, teže prenošenje znanja i razumevanje gradiva online, nedostatak socijalnih kontakata, smanjena motivacija za učenjem, smanjena koncentracija, loša organizacija nastave jer profesori koriste različite platforme, dolazi do preklapanja predavanja u istom terminu, nezainteresovanost nastavnika/profesora i loša komunikacija između njih i učenika/studenata, nedostatak praktične nastave i sl. (tabela 5).

Tabela 5: Negativni aspekti pohađanja nastave tokom vanrednog stanja (višestruki odgovori)

	% slučajeva
Loš kvalitet nastave (suvoparno gradivo, nedovoljno objašnjeno, teško za razumevanje)	17,5
Nedostatak predavanja uživo (lakše se prenosi znanje, bolje se razume gradivo)	13,6
Nedostatak socijalnih kontakata	13,5
Smanjena motivacija za učenjem, smanjena koncentracija	8,1
Nema negativnih aspekata	8,1
Loša organizacija (svaki profesor koristi različite platforme, više predavanja u istom terminu)	8
Nezainteresovanost nastavnika/profesora, loša komunikacija sa profesorima	7,9
Svi aspekti su negativni	7
Previše obaveza	3,3

Projekat „Implementacija Informacionog sistema za prevenciju vršnjačkog nasilja- 2. Faza“, sprovodi Udruženje građanki i građana „Centar za podršku ženama“ a finansira: Ministarstvo omladine i sporta Republike Srbije.

Nedostatak praktične nastave	2,7
Tehničke smetnje (loša internet konekcija, nedostatak prostora)	1,8
Ostalo/bez odgovora	4,6

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

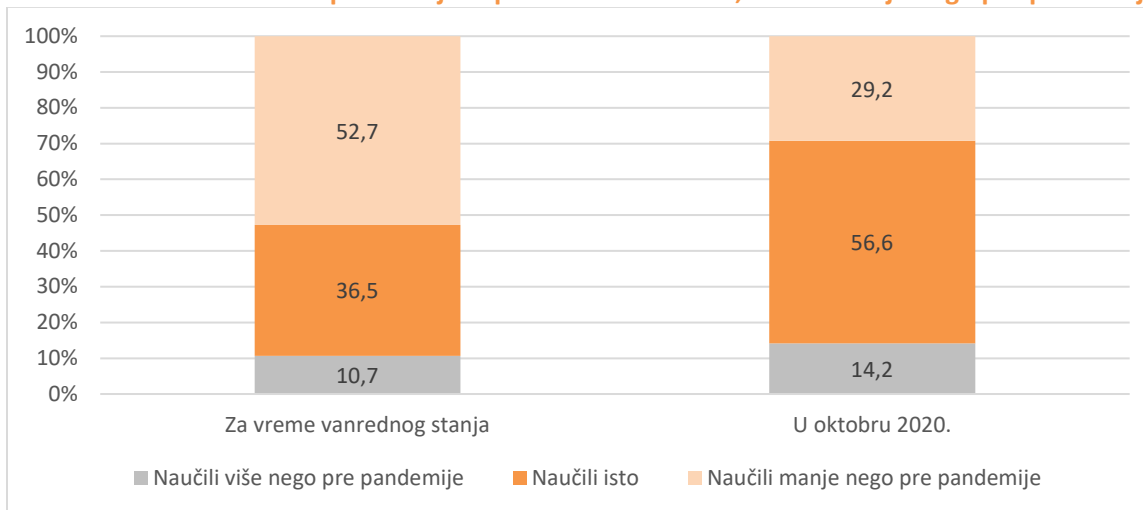
Povratak u klupe većine učenika/studenata u oktobru 2020. godine vodio je većem zadovoljstvu pohađanja nastave pre svega zbog visokog vrednovanja predavanja koja se odvijaju uživo, uz neposrednu interakciju sa profesorima i bolje razumevanje gradiva – u 28,3% slučajeva upravo to je navedeno kao jedna od pozitivnih strana nastave.

2.3 Uslovi pohađanja obrazovanja tokom pandemije

Došlo je i do promena u načinu ocenjivanja znanja. Dok je tokom vanrednog stanja većina ispitanih (57,6%) bila ocenjivana putem online testova, u oktobru je na ovaj način bilo ocenjivano svega 14,4%. Tokom vanrednog stanja na osnovu usmenog izlaganja preko interneta ocenjivano je 41,9% ispitanih, dok je u oktobru na ovaj način ocenjivano 11,4%. Ispitivanjem u školi ili na fakultetu tokom vanrednog stanja ocenjivano je 32,6% ispitanih a u oktobru 66%. Sudeći prema nalazima istraživanja, način ocenjivanja tokom vanrednog stanja nije doveo do većeg nezadovoljstva mladih. Tek je 13,5% iskazalo nezadovoljstvo načinom ocenjivanja, dok je 43,6% bilo veoma ili uglavnom zadovoljno. U oktobru je bilo nešto manje nezadovoljnih načinom ocenjivanja (11,3%), kao i zadovoljnih (42,3%), ali razlike nisu značajne.

Sudeći prema podacima iz istraživanja, **online nastava ipak nije jednako efektivna kao nastava uživo.** Više od polovine ispitanih (52,7%) koji su pohađali nastavu tokom vanrednog stanja tvrdi da je tokom tog polugođa/semestra naučilo manje nego pre pandemije. Bar delimični povratak na uobičajeno pohađanje nastave dovelo je i do smanjenja udela ove kategorije koja tvrdi da je naučila manje nego pre pandemije, a više od polovine je tvrdilo da je uspevalo da nauči isto kao i pre pandemije (grafikon 2).

Grafikon 2: Da li su tokom pandemije uspevali da nauče isto, više ili manje nego pre pandemije, u %

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

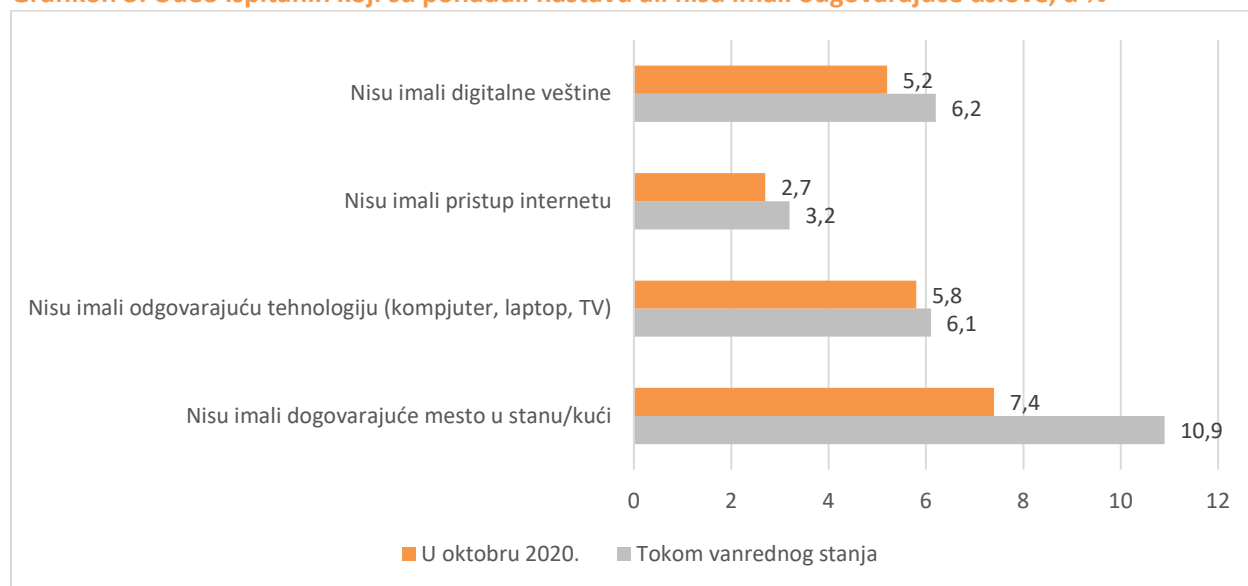
Projekat „Implementacija Informacionog sistema za prevenciju vršnjačkog nasilja- 2. Faza“, sprovodi Udruženje građanki i građana „Centar za podršku ženama“ a finansira: Ministarstvo omladine i sporta Republike Srbije.

Pandemija je uticala na promenu motivacije za učenje kod 44,4% ispitanih, pri čemu je 37,4% tvrdilo da im je motivacija opala a 7% da im je motivacija povećana. Pored toga 32,8% tvrdilo je da je bilo motivisano za učenje i pre i tokom pandemije, dok je 22,9% tvrdilo da nije bilo motivisano ni pre ni tokom pandemije. Kod onih kod kojih je motivacija povećana, kao razlog se najčešće navodi višak slobodnog vremena (u 70% slučajeva). Kod onih kod kojih je motivacija opala, kao najčešći razlozi se navode teško navikavanje na online nastavu (u 90% slučajeva), potom ograničenost kretanja i zatvorenost (73%), loša organizacija nastave (64,1%), nepovoljne psihološke reakcije na pandemiju, poput straha, anksioznosti, depresivnosti (45,6%), kao i nedostatak uslova za učenje kod kuće (20,7% slučajeva).¹¹

Jedan broj mladih nije imao odgovarajuće uslove za pohađanje nastave u izmenjenim oblicima tokom pandemije, odnosno nisu imali odgovarajuće mesto u stambenom prostoru koje bi se moglo izdvojiti za učenje, nisu posedovali odgovarajuću tehnologiju (kompjuter, laptop, televizor ili drugo sredstvo), nisu imali pristup internetu ili odgovarajuće digitalne veštine da bi se mogli koristiti ovim tehnologijama (grafikon 3).

Grafikon 3: Udeo ispitanih koji su pohađali nastavu ali nisu imali odgovarajuće uslove, u %

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

U većini slučajeva (88,3%) učenicima/studentima je bila omogućena odgovarajuća komunikacija sa nastavnim osobljem. Ipak, značajan je podatak da 11,7% nije imalo mogućnost da na odgovarajući način komunicira sa nastavnim osobljem. U 28% slučajeva ispitanici koji nisu imali odgovarajući kontakt sa nastavnicima naveli su da nastavnici ne odgovaraju redovno na mailove, 27% da nastavnici nisu zainteresovani za rad sa studentima, 16% da se nastavnici ne snalaze sa novim tehnologijama, a navedeni su i drugi razlozi, ili pak razlozi nisu pojašnjeni. Na smanjenje komunikacije sa drugim

¹¹ Ispitanici/e su mogli navesti više faktora.

učenicima/studentima požalilo se 5% ispitanih, a 73% se požalilo da im nedostaje neposredni kontakt sa kolegama.

Zbog nepovoljnijih uslova školovanja tokom pandemije, 20,3% ispitanih je odložilo a 5% prekinulo pohađanje škole, odnosno studija. Sa druge strane, 12% je započelo nove kurseve upravo tokom pandemije. Najčešće su u pitanju kursevi stranih jezika (39,6%), potom programiranja (15,5%), umetnički kursevi (14,6%), kursevi komunikacionih (8,8%), biznis veština (9,8%), vožnje (2,9%), ili su bile u pitanju obuke iz oblasti sporta - 6,2%).

Nalazi globalnog istraživanja o uticaju pandemije na mlade ukazali su na slične trendove. U zemljama srednjeg dohotka, sa kojima se Srbija može porediti, u proseku je došlo do prekida obrazovanja kod 20% mladih koji su se školovali u periodu nakon izbijanja pandemije. Alternativne metode održavanja nastave kod većine nisu dovele do jednako efektivnog učenja, jer je gotovo dve trećine prijavilo da je naučilo manje nego inače, u periodu pre pandemije.¹²

¹² ILO, 2020.

3. UTICAJ PANDEMIJE NA ZAPOSLENOST MLADIH

Ključni nalazi:

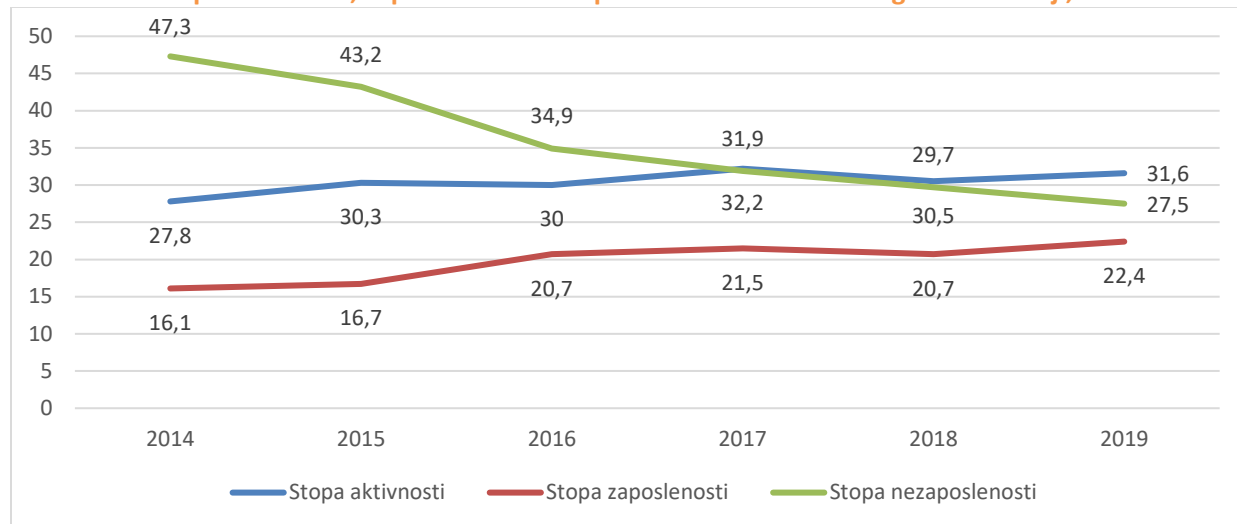
- Pandemija je imala veliki uticaj na zaposlenost mladih kako u pogledu na nivo zaposlenosti, tako i na različite aspekte strukture zaposlenih i uslove rada.
- U prvom naletu pandemije, u toku vanrednog stanja, više od petine mladih ostalo je bez posla. Razlozi su najčešće bili otkaz zbog prestanka rada preduzeća, ili neprodužavanje ugovora na određeno vreme koji je istekao.
- Nalazi istraživanja pokazuju da je u oktobru 2020. ne samo došlo do oporavka zaposlenosti mladih, već je ona i blago povećana.
- Pandemija je uticala na povećanje konzistencije obrazovanja i zaposlenosti, najpre zbog toga što je dovela do gubitka posla među mladima u neformalnim i prekarnim oblicima zaposlenosti, često mladih koji su na tim radnim mestima radili ispod svojih kvalifikacija.
- Pandemija je uticala i na strukturu zaposlenih prema veličini preduzeća (veći udeo gubitka posla desio se među mladima zaposlenim u mikro i malim preduzećima), profesionalnom statusu (na udaru su posebno bili samozaposleni), sektoru delatnosti (na udaru su se najviše našli mladi u uslugama, trgovini, industriji, građevini, saobraćaju) kao i zanimanjima (zaštićeniji su bili samo stručnjaci).
- Pandemija je uticala i na radno vreme (za veliki broj zaposlenih ono je bilo skraćeno a za mali broj produženo), zarade (značajan udeo zaposlenih je primao smanjenu zaradu), promenu mesta rada koja se najčešće ispoljila kao prelazak na rad od kuće, kao i prinudna ili dobrovoljna odsustva.
- Ove promene ukazuju na ugroženost prava na osnovu rada za ne mali broj mladih zaposlenih osoba.

3.1 Uticaj pandemije na nivo zaposlenosti mladih

Poznato je da je položaj mladih na tržištu rada nepovoljniji u poređenju sa starijom odraslom populacijom. Njihova tranzicija iz obrazovanja na tržište rada, posebno je komplikovana u uslovima ekonomskih kriza, kao što je pokazalo istraživanje o ranjivim grupama na tržištu rada 2010. godine, u koje su uvršteni i mladi.¹³ U periodu oporavka od ekonomske krize 2008. godine, Anкета o radnoj snazi pokazuje kontinuirano poboljšanje položaja mladih na tržištu rada, koje se manifestuje preko povećanja stopa aktivnosti i zaposlenosti i smanjenja stopa nezaposlenosti (grafikon 4).

¹³ Krstić, Arandarenko, Nojković, Vladislavljević, 2010.

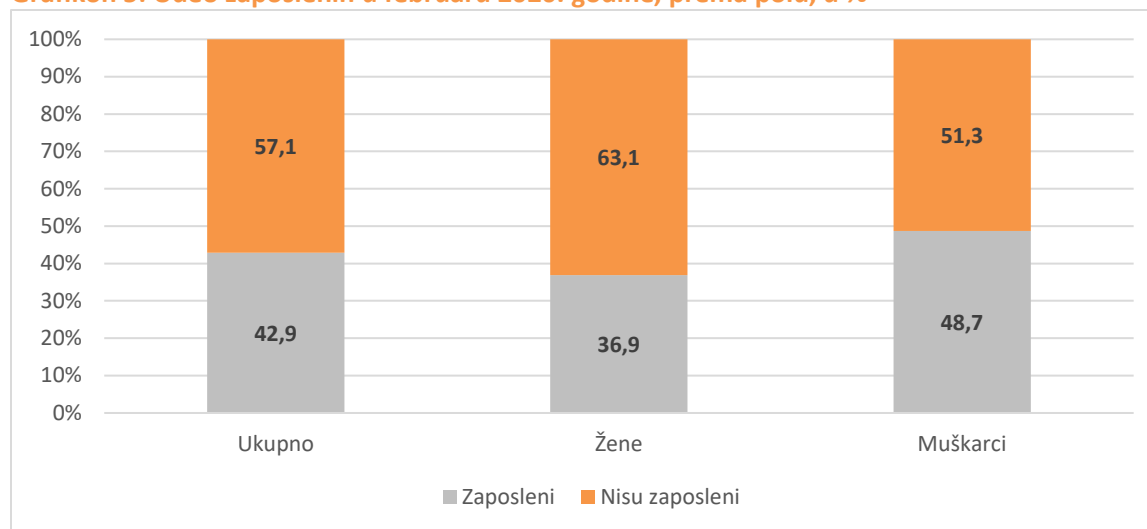
Grafikon 4: Stope aktivnosti, zaposlenosti i nezaposlenosti mladih 15-24 godine u Srbiji, u %

Izvor: Eurostat, Anketa o radnoj snazi, 2019.

Potrebno je imati u vidu da je kategorija mladih u uzorku istraživanja drugačije definisana u odnosu na prethodno izložene podatke Ankete o radnoj snazi, jer obuhvata populaciju staru 18-29 godina, a ne 15-24. U februaru 2020. godine, pre proglašenja pandemije, bilo je zaposleno 42,9% mladih obuhvaćenih istraživanjem. Značajne razlike zabeležene su prema polu, jer je među devojkama bilo zaposleno 36,9% a među mladićima iz uzorka 48,7%.

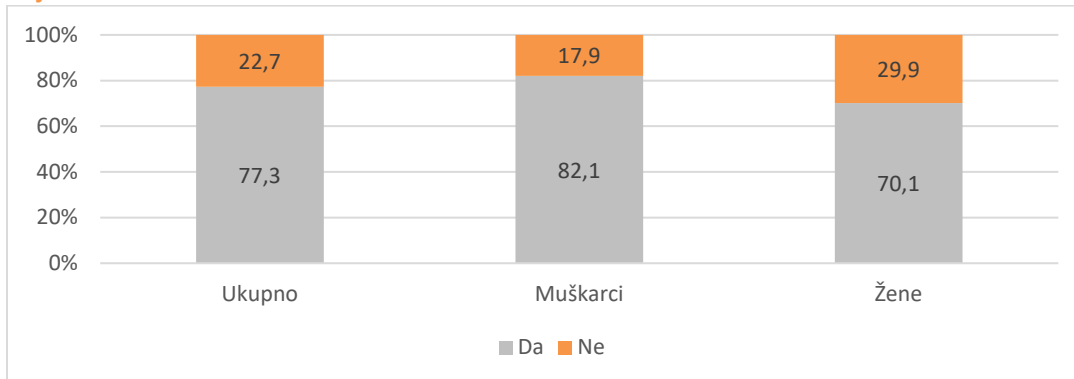
Grafikon 5: Udeo zaposlenih u februaru 2020. godine, prema polu, u %

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

Nakon proglašenja pandemije i vanrednog stanja, više od petine zaposlenih mladih lica izgubilo je zaposlenje iz februara 2020. Ponovo se mogu primetiti izražene razlike prema polu, jer je među ženama značajno više onih koji su ostali bez posla (grafikon 6).

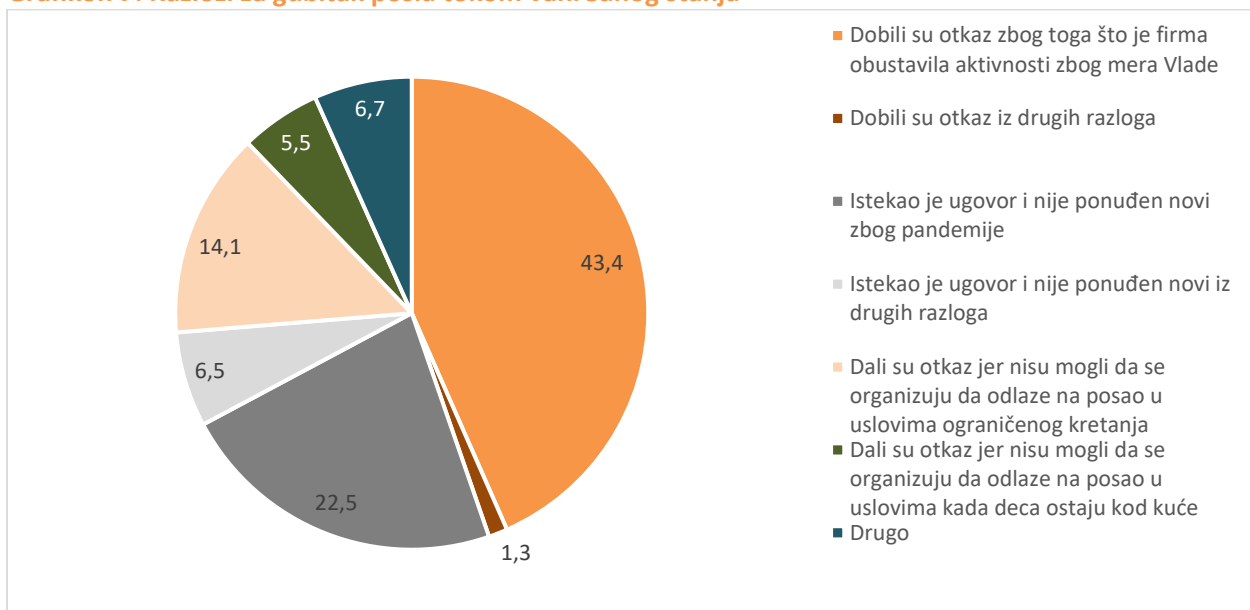
Grafikon 6: Da li ste nakon proglašenja vanrednog stanja zbog pandemije nastavili da obavljate posao koji ste radili u februaru 2020?

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

Razlog za gubitak zaposlenja najčešće je bilo to što je firma obustavila aktivnosti zbog mera povezanih sa proglašenjem vanrednog stanja (43,4%). Pored toga, za više od petine onih koji su ostali bez posla razlog je bio to što je **istekao ugovor o radu na određeno vreme**, nakon čega nije ponuđen novi ugovor zbog pandemije. Značajan je i udeo onih koji su sami dali otkaz jer **nisu mogli da se organizuju da odlaze na posao u uslovima ograničenog kretanja ili zato što su deca ostala kod kuće a nije imao ko da ih čuva** (grafikon 7).

Grafikon 7: Razlozi za gubitak posla tokom vanrednog stanja

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

U poređenju sa nalazima globalnog istraživanja o mladima¹⁴ u Srbiji je nešto veća proporcija mladih koji su bili zaposleni pre pandemije ostala bez posla (na globalnom nivou reč je o 17,4% onih koji su ostali bez posla), ali to može biti delom i posledica drugačijeg uzorka, odnosno većeg učešća mladih sa srednjim i nižim obrazovanjem, kao i onih bez kvalifikacija, koji su i inače zaposleni u nepostojanijim ili prekrnim poslovima.

Među onima koji su ostali bez posla za vreme vanrednog stanja, **27,3% je dobilo nadoknadu za nezaposlenost**. Među onima koji su ostali bez posla nakon ukidanja vanrednog stanja 16,1% se prijavilo na evidenciju Nacionalne službe za zapošljavanje i tražilo naknadu za nezaposlenost. Među onima koji nisu zaposleni, 40% je pokušavalo da pronađe zaposlenje tokom meseca koji je prethodio istraživanju. Dve trećine (66,9%) je tražilo bilo kakav posao, dok je preostala trećina tražila posao u struci.

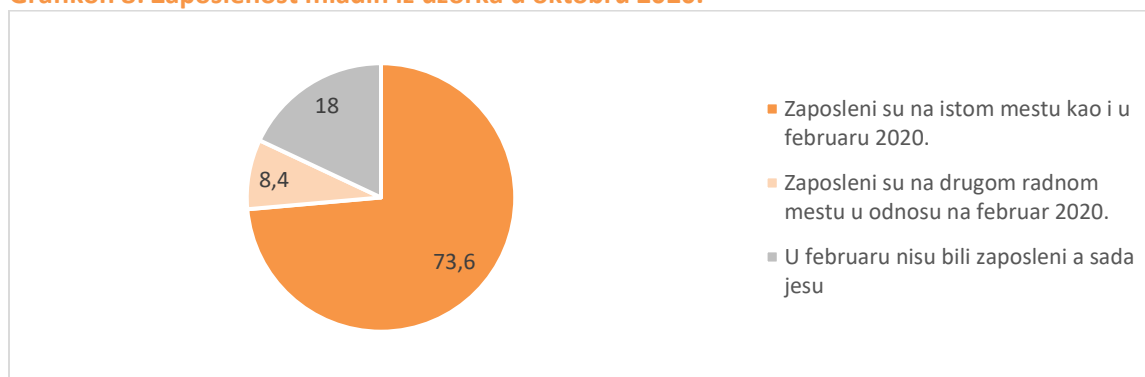
Kao najefikasniji kanal zapošljavanja pokazuju se neformalne socijalne veze, jer je više od polovine (52%) onih koji su bili zaposleni u oktobru 2020. godine pronašlo taj posao preko prijatelja i poznanika. Pored toga, 16,3% je pronašlo posao preko novina ili sajtova za zapošljavanje, 15,8% direktnim obraćanjem poslodavcima a svega 7,5% preko Nacionalne službe za zapošljavanje, dok je 8,4% navelo neke druge načine.

Većina nije bila zabrinuta da li će moći ponovo da se zaposli (55,7%), dok je 33,9% bilo pomalo zabrinuto i 10,4% veoma zabrinuto. Među onima koji nisu tražili posao najviše je onih koji nisu tražili posao zbog toga što su bili na školovanju (71%), potom onih koji nisu tražili posao zato što su brinuli o maloj deci i kućnim poslovima (11%) a u ovoj grupi se nalaze isključivo žene. Osim toga mali je procenat onih koji nisu tražili posao jer su obeshrabreni (3,4%), kao i onih koji nisu tražili posao zbog pandemije (1,1%). Ostali su naveli druge razloge poput toga da im posao nije potreban ili slično.

U oktobru 2020. godine zabeležen je oporavak nivoa zaposlenosti mladih, jer je bilo zaposleno 45% mladih iz uzorka, što je nešto više i u odnosu na februar 2020. godine, pre proglašenja pandemije. Većina zaposlenih je ostala zaposlena na radnom mestu na kome je radila i u februaru 2020. godine, 8% je zaposleno na drugom radnom mestu u odnosu na februar, a 18% nije bilo zaposleno u februaru ali se zaposlilo tokom pandemije (grafikon 8).

¹⁴ ILO, 2020.

Grafikon 8: Zaposlenost mladih iz uzorka u oktobru 2020.

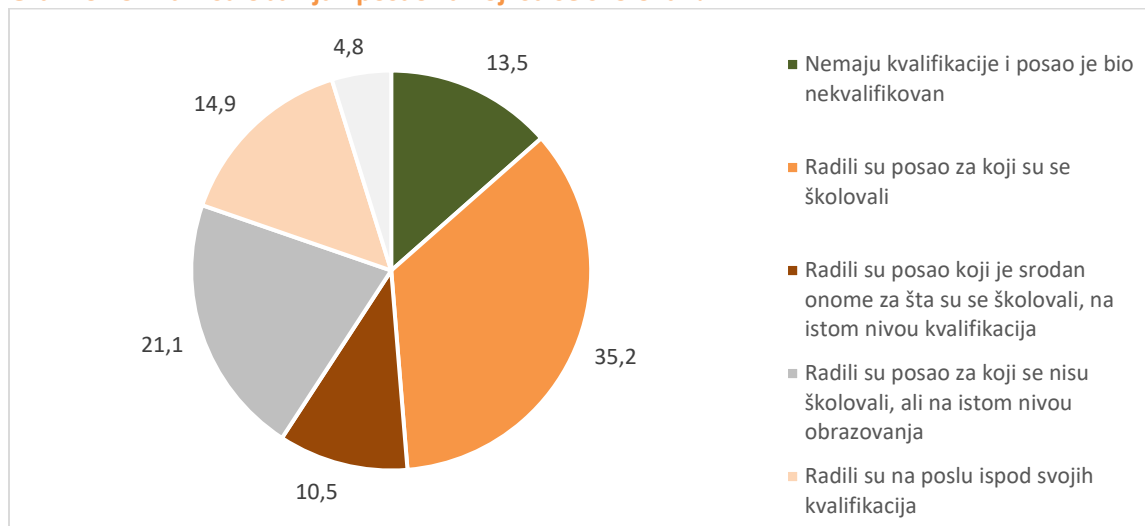
Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

Među ženama iz uzorka manje je nego među muškarcima onih koji su u oktobru bili zaposleni (39,8% prema 50%), kao i onih koji su nastavili da budu zaposleni na istom radnom mestu kao pre pandemije (68,8% prema 77,3%), dok je nešto više onih koji su u oktobru bili zaposleni na drugom radnom mestu (9,9% prema 7,1% među muškarcima), kao i onih koji su se zaposlili tokom pandemije (21,2% prema 15,6%).

3.2 Uticaj pandemije na promene u strukturama zaposlenosti

U februaru mesecu nešto više od trećine zaposlenih mladih osoba radilo je na radnim mestima u okviru svojih kvalifikacija, u skladu sa onim za šta su se školovali. Oko trećine zaposlenih radili su na srodnim ili drugačijim poslovima od onih za koje su se školovali, ali na istom nivou kvalifikacija, dok je 14,9% radilo na radnim mestima ispod svojih kvalifikacija a 13,5% je bilo bez kvalifikacija i radilo je na poslovima koji ne zahtevaju kvalifikacije (grafikon 9).

Grafikon 9: Da li su obavljali posao za koji su se školovali?

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

U ovom aspektu zaposlenosti nema značajnih razlika prema polu, niti među mladima koji žive u gradskim i seoskim sredinama, ali ima značajnih razlika prema nivou obrazovanja. Među mladima koji su završili različite vrste srednjih škola uglavnom je prisutna „horizontalna diskrepancija“, odnosno bili su zaposleni na radnom mestu koje je bilo ili slično ili drugačije od onog za šta su se školovali, ali na istom nivou kvalifikacija. Tako je među onima koji su završili srednju stručnu školu od 2 ili 3 godine za radnička zanimanja, više od trećine (34,6%) radilo na srodnom ili potpuno drugačijem poslu ali na istom nivou kvalifikacija; među onima koji su završili četvorogodišnju srednju stručnu školu (ekonomsku, medicinsku, grafičku, pravnobirotehničku i sl.) 43,4% je bilo zaposleno na takvom radnom mestu, a među onima koji su završili gimnaziju 32,3%. Kada je u pitanju zaposlenost na radnom mestu ispod stečenih kvalifikacija, ono je bilo najzastupljenije među mladima koji imaju visoko obrazovanje (20%) i potom među mladima koji su završili četvorogodišnje srednje škole (18,3%).

Uticaj pandemije na ovaj aspekt zaposlenosti odvijao se u pravcu povećane konzistencije obrazovanja i zanimanja. Naime, u oktobru 2020. godine, 45,9% zaposlenih radilo je na radnom mestu za koje su se i školovali, 21,2% je radilo na sličnom ili potpuno drugačijem radnom mestu od onog za koje su se školovali, ali na istom nivou kvalifikacija, dok je 27% radilo na radnom mestu ispod kvalifikacija a 6,3% nije odgovorilo na pitanje. Nije došlo do značajnih promena u pogledu profesionalnog statusa zaposlenih. Blago je povećan udeo zaposlenih radnika sa 84,8% na 87,8%, a smanjen udeo samozaposlenih sa 6,9% na 5,8% kao i samozaposlenih koji zapošljavaju druge radnike (sa 3,9% na 1,9%). Udeo zaposlenih u statusu pomažućih članova u porodičnom poslu ostao je isti (4,4%, odnosno 4,5%).

Kada je u pitanju profesionalni status zaposlenih, pre pandemije, u izrazitoj većini slučajeva, mladi iz uzorka bili su zaposleni kod drugih poslodavaca, odnosno bili su u statusu zaposlenih radnika (84,8%), a manji deo je bio u statusu samozaposlenih (6,9%), ili samozaposlenih koji su zapošljavali i druge radnike (3,9%), kao i u statusu pomažućih članova u porodičnom poslu (4,4%). U ovom pogledu istraživanje nije pokazalo značajne razlike prema polu, obrazovanju, niti između mladih koji žive u gradu ili na selu. Većina samozaposlenih su neformalno obavljali posao (64,6%), a tek manji procenat činili su registrovani preduzetnici (19,6%), osnivači i vlasnici preduzeća (1,8%) ili nosioci, odnosno članovi registrovanog porodičnog poljoprivrednog gazdinstva (13,9%). U ovom aspektu nije došlo do značajnih promena pod uticajem pandemije. **Blago je povećan udeo zaposlenih radnika sa 84,8% na 87,8%, a smanjen udeo samozaposlenih sa 6,9% na 5,8%** kao i samozaposlenih koji zapošljavaju druge radnike (sa 3,9% na 1,9%). Udeo zaposlenih u statusu pomažućih članova u porodičnom poslu ostao je isti (4,4%, odnosno 4,5%).

Međutim, **tokom pandemije smanjen je udeo zaposlenih sa formalnim ugovorom na neodređeno vreme** (sa 38,8% na 19,7%), kao i udeo honorarno zaposlenih (sa 10,1% na 8,5%) i neformalno zaposlenih (sa 12,7% na 93,5%), a **povećan udeo zaposlenih sa formalnim ugovorom na određeno vreme** (sa 38,4% na 62,4%). Nije došlo do promena u zaposlenosti sa punim radnim vremenom, odnosno udeo zaposlenih sa punim radnim vremenom ostao je izrazito visok (86,8%). **Donekle je smanjen udeo zaposlenih u mikro preduzećima** (sa 39,1% na 34,3%) **dok je povećan udeo zaposlenih u malim preduzećima** (sa 23,7% na 32%). Opao je i udeo zaposlenih u srednjim preduzećima (sa 17,8% na 14,6%), a vrlo malo povećan udeo zaposlenih u velikim preduzećima (sa 18,6% na 19,1%).

Pod uticajem pandemije došlo je do promena u strukturi zaposlenosti prema sektorima delatnosti. Kao što se može videti iz naredne tabele, opao je udeo zaposlenih većini privrednih grana, a povećan je u

sektoru informisanja i komunikacija, administrativnih i pomoćnih uslužnih delatnosti, obrazovanju, zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti, umetnosti, zabavi i rekreaciji, te u delatnostima domaćinstava kao poslodavaca. (tabela 6).

Tabela 6: Zaposleni prema sektoru delatnosti, u %

Sektori delatnosti	februar 2020.	oktobar 2020.
Poljoprivreda, šumarstvo, ribolov	7,2	2,9
Prerađivačka industrija	10,3	7,5
Energetika i komunalne delatnosti	3,6	-
Građevinarstvo	6,4	2,0
Trgovina na veliko i malo, opravka motornih vozila	11,8	4,5
Saobraćaj i skladištenje	4,7	3,0
Usluge smeštaja i ishrane	4,6	3,5
Informisanje i komunikacije	4,2	6,2
Finansijske delatnosti i osiguranje	3,1	-
Stručne, naučne i tehničke delatnosti	4,0	4,0
Administrativne i pomoćne uslužne delatnosti	3,6	8,0
Državna uprava i odbrana, obavezno socijalno osiguranje	1,9	-
Obrazovanje, zdravstvena i socijalna zaštita	10,3	20,6
Umetnost, zabava i rekreacija	3,0	7,3
Ostale uslužne delatnosti	16,4	13,5
Delatnosti domaćinstava kao poslodavaca	2,2	5,2
Drugo	2,7	11,9
Ukupno	100	100

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

Struktura zaposlenih prema zanimanju iz februara 2020. godine, ukazuje na najveći udeo trgovačkih i uslužnih zanimanja, iza kojih slede tehničari i stručni saradnici, stručnjaci, službenici, pa udeo zaposlenih u zanimanjima građevinskih radnika, vozača, rukovaoca mašinama te onima koji su obavljali jednostavna, nekvalifikovana zanimanja. **Promene pod uticajem pandemije ukazuju na povećanje udela stručnjaka i jednostavnih zanimanja i smanjenje udela svih drugih zanimanja u ukupnoj zaposlenosti** (tabela 7).

Tabela 7: Zaposleni prema zanimanju, u %

Zanimanje	februar 2020.	oktobar 2020.
Rukovodioci	0,6	-
Stručnjaci	14,1	27,0
Tehničari i stručni saradnici	17,4	17,4
Službenici	10,6	4,3
Zanimanja u uslugama i trgovini	26,1	23,3
Kvalifikovani poljoprivrednici, šumari, ribari	4,9	-
Građevinska i srodna zanatska zanimanja	9,7	6,4
Vozači, rukovaoci mašinama i postrojenjima i monter	9,3	3,9
Jednostavna zanimanja	7,2	12,1

Projekat „Implementacija Informacionog sistema za prevenciju vršnjačkog nasilja- 2. Faza“, sprovodi Udruženje građanki i građana „Centar za podršku ženama“ a finansira: Ministarstvo omladine i sporta Republike Srbije.

Drugo/nepoznato	-	4,6
Ukupno	100	100

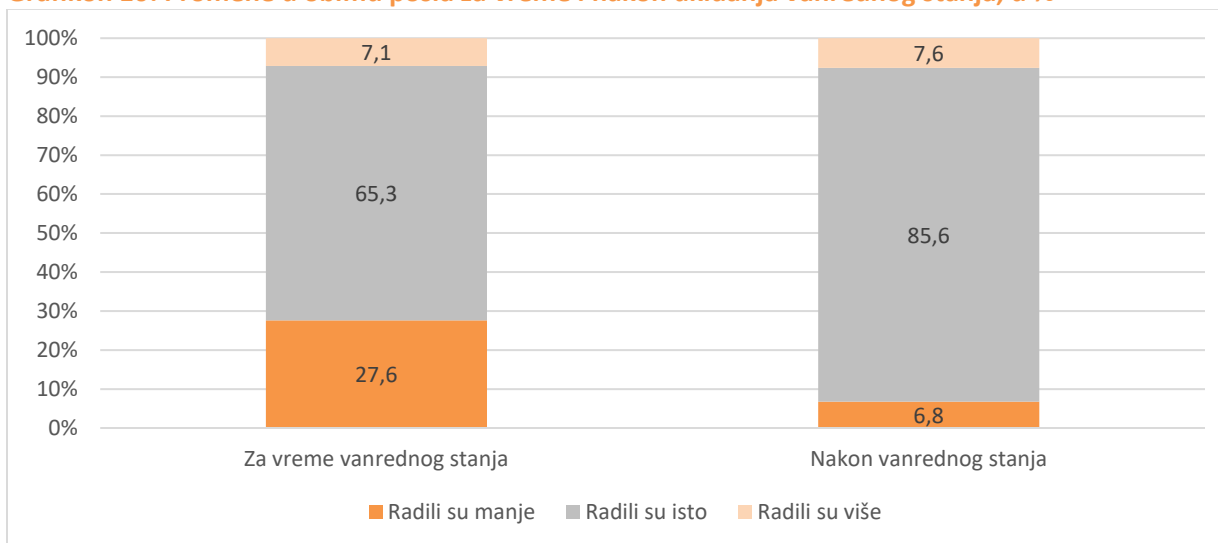
Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

Globalno istraživanje o uticaju pandemije na mlade pokazalo je da su pod najvećim udarom gubitka posla bili mladi zaposleni u privatnom sektoru, u uslužnim delatnostima i trgovini.¹⁵

3.3 Uticaj pandemije na uslove rada

Većina zaposlenih nastavila je da radi u istom obimu nakon uvođenja vanrednog stanja. Ipak, **značajan udeo zaposlenih je za vreme vanrednog stanja radio manje nego pre, a nakon ukidanja vanrednog stanja, u većini slučajeva vratili su se na isti obim posla kao pre proglašenja vanrednog stanja. Tek u manjem procentu zaposleni su imali povećan obim posla za vreme vanrednog stanja, kao i nakon ukidanja vanrednog stanja (grafikon 10).**

Grafikon 10: Promene u obimu posla za vreme i nakon ukidanja vanrednog stanja, u %

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

Oni koji su radili manje za vreme vanrednog stanja, radili su u proseku 16,15 sati nedeljno manje. Zaposleni koji su radili kraće nakon ukidanja vanrednog stanja u proseku su radili manje 15,88 sati nedeljno nego što su radili pre pandemije.

Pored promena u obimu posla zabeležen je i niz drugih promena na radu. Tokom vanrednog stanja **više od trećine zaposlenih prešlo je na rad od kuće**, a nakon ukidanja vanrednog stanja, 16,8% nastavilo je i dalje da radi od kuće. **Smanjenu zaradu za vreme vanrednog stanja primalo je 18% zaposlenih mladih osoba a nakon ukidanja vanrednog stanja 12%.** Bilo je i onih koji su prešli na rad bez ugovora, onih koji su

¹⁵ ILO, 2020.

primorani da odu na neplaćeno odsustvo, ali i onih koji su dobrovoljno u dogovoru sa poslodavcem uzeli odsustvo kako bi podelili teret izazvan pandemijom i merama donetim u odgovoru na nju (tabela 8).

Tabela 8: Promene u uslovima rada tokom i nakon vandrednog stanja, višestruki odgovori, % slučajeva

Promena na poslu	Tokom vanrednog stanja	Nakon vanrednog stanja
Prešli su na rad od kuće	34,8	16,8
Prešli su na rad bez ugovora	5,1	6,9
Smanjena im je plata	18,0	12,0
Primorani su da koriste godišnji odmor	10,1	6,6
Dobrovoljno su u dogovoru sa poslodavcem uzeli odsustvo kako bi podelili teret	12,6	9,5
Primorani su da odu na neplaćeno odsustvo	6,1	4,1

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

Sudeći prema nalazima istraživanja, među zaposlenima koji su prešli na rad od kuće došlo je do izrazitijeg pada produktivnosti nego među zaposlenim mladim osobama koje nisu prešle na rad od kuće.

Dok je u prvom slučaju za 46% produktivnost bila očuvana tokom vanrednog stanja na nivou od pre pandemije, kod onih koji nisu prešli na rad od kuće, produktivnost je očuvana u gotovo dve trećine slučajeva. Pad produktivnosti konstantovan je češće među zaposlenima koji su prešli na rad od kuće, nego među onima koji nisu, ali je i povećanje produktivnosti bilo češće zabeleženo kod onih koji su prešli na rad od kuće (tabela 9).

Tabela 9: Produktivnost zaposlenih tokom vanrednog stanja

Promene u produktivnosti	Zaposleni koji su prešli na rad od kuće	Zaposleni koji nisu prešli na rad od kuće
Bili su manje produktivni nego pre	35,6	26,1
Bili su jednako produktivni	46,3	62,5
Bili su produktivniji nego pre	18,1	11,4
Ukupno	100	100

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

Nakon ukidanja vanrednog stanja, došlo je do značajnog „oporavka produktivnosti“, kako među onima koji su prešli na rad od kuće, tako i među onima koji nisu. Ipak, u prvoj grupi i dalje je bilo više onih koji su bili manje produktivni nego pre pandemije, a manje onih koji su prijavili da su produktivniji nego pre (tabela 10).

Tabela 10: Produktivnost zaposlenih nakon vanrednog stanja

Promene u produktivnosti	Zaposleni koji su prešli na rad od kuće	Zaposleni koji nisu prešli na rad od kuće
Bili su manje produktivni nego pre	19,0	8,2
Bili su jednako produktivni	71,2	79,7
Bili su produktivniji nego pre	9,8	12,1
Ukupno	100	100

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

Na globalnom nivou, kako je pokazalo istraživanje koje je sproveo ILO odigrali su se slični trendovi mada u izraženijim proporcijama. Na rad od kuće je prešlo više od 70% zaposlenih mladih koji su učestvovali u globalnom istraživanju, pad produktivnosti na osnovu samoprocene prijavilo je gotovo dve trećine zaposlenih a smanjenje zarada oko 40%.

4. BLAGOSTANJE I MENTALNO ZDRAVLJE

Ključni nalazi:

- Većina mladih pokazala relativno visok stepen mentalnog blagostanja, čak više nego njihovi vršnjaci u drugim delovima sveta. Međutim, treba imati na umu vreme u kome je sprovedeno istraživanje – reč je o periodu kada je epidemiološka situacija u Srbiji bila relativno stabilna, dok je međunarodno istraživanje rađeno u jeku pandemije, a pitanja o mentalnom blagostanju su veoma osetljiva na vanredne okolnosti.
- Pokazalo se da je nivo mentalnog blagostanja zavistan od rodne pripadnosti, statusa na tržištu rada i uspeha u obrazovanju. Lošiju ocenu mentalnog blagostanja iskazale su žene, nezaposleni, i učenici koji su tokom pandemije naučili manje nego u uobičajenim okolnostima.
- Pandemija je najviše urušila osećanje optimističnosti u pogledu budućnosti, osećaj opuštenosti i osećaj prisnosti sa drugim ljudima. Ovo je najizraženije kod nezaposlenih i mladih od 18 do 24 godine.
- Mladi su i pre pandemije bili najnezadovoljniji onim čime se bave, a pandemija je pojačala njihova nezadovoljstvo ovim aspektom života, dok je porodični život bio najbolje ocenjen životni aspekt koji je i tokom pandemije bio najmanji izvor nezadovoljstva.
- Nivo zadovoljstva svim domenima života (porodičnom, intimnom, poslovnim) u jakoj je korelaciji sa mentalnim blagostanjem - zadovoljstvo raste kako raste i mentalno blagostanje. Najjača veza postoji između zadovoljstva poslom i mentalnog blagostanja, što nam govori o tome da ovaj aspekt ima najveći uticaj na osećaj mentalnog blagostanja.
- Povećanje nezadovoljstva tokom pandemije u domenu ličnih odnosa najviše je uticao na mlade koji su na školovanju.

Pandemija COVID-19 donela je velike poremećaje i izazove širom sveta. Pojedinci se svakodnevno suočavaju sa mnogobrojnim pitanjima: šta će biti sa njihovim školovanjem? Poslom? Zabrinuti su za sopstveno zdravlje i zdravlje svoje porodice. Suočavaju se smanjenjem socijalnih interakcija, svakodnevica je u potpunosti izmenjena, a proces adaptacije na novonastale okolnosti predstavlja veliki izazov za sve. Nesigurnost i velike promene u načinu života značajno utiču na mentalno blagostanje.

4.1 Mentalno blagostanje

U istraživanju je mentalno blagostanje mereno pomoću kratke Warwick-Edinburgh Mental Wellbeing Scale (WEMWBS) skale¹⁶ kako bi se ocenilo blagostanje mladih, uključujući afektivno-emocionalne i kognitivne dimenzije psihološkog funkcionisanja. Skala se sastoji od 7 tvrdnji koje su pozitivno formulisane, a na koje ispitanici daju jedan od pet mogućih odgovora u rasponu od „nikada“ do „stalno“. Na kraju su sabrani odgovori za svih 7 tvrdnji za svakog ispitanika i formirana je trostepena skala sa minimalnom vrednošću od 7 bodova i maksimalnom vrednošću od 35 bodova. Prvu kategoriju ispitanika čine oni koji su imali između 7 i 17 bodova na skali, a grupisani su u kategoriju onih koji se *trenutno suočavaju sa poteškoćama u mentalnom zdravlju (anksioznošću, depresijom)*. Drugu kategoriju čine

¹⁶ Warwick Medical School, WEMWBS: 14-item vs 7-item scale. Dostupno na: <https://warwick.ac.uk/fac/sci/med/research/platform/wemwbs/about/wemwbsvsswemwbs/>

ispitanici čiji se skor nalazi između vrednosti 18 i 20, i kategorisani su kao *oni koji se moguće suočavaju sa poteškoćama u mentalnom zdravlju (anksioznošću, depresijom)*. Poslednjoj kategoriji pripadaju ispitanici koji imaju između 21 i 35 bodova, a klasifikovani su kao oni koji *nemaju indikacija da se suočavaju sa poteškoćama u mentalnom zdravlju (anksioznošću, depresijom)*.

Većina ispitanika koja je učestvovala u istraživanju pripada trećoj grupi tj. onima koji se ne suočavaju sa poteškoćama u mentalnom zdravlju (83,8%), dok 8,3% ispitanika pripada prvoj grupi ispitanika odnosno onima koji se trenutno suočavaju sa problemima mentalnog zdravlja i gotovo isto toliko (8%) drugoj grupi ispitanika (ispitanici koji se moguće suočavaju sa problemima mentalnog zdravlja). Prosečan skor za čitavu ispitanu populaciju iznosi 24,9 poena. Međutim, nije svaka grupa ispitanika podjednako izložena narušavanju mentalnog blagostanja. Važno je istaći da se ispitanici koji pripadaju mlađoj starosnoj kohorti (od 18 do 24 godine) češće nalaze u grupi onih koji se verovatno suočavaju sa poteškoćama u mentalnom zdravlju - 10% naspram 6% ispitanika između 25-29 godina (tabela 11). Statistički je značajna razlika u prosečnoj oceni mentalnog blagostanja između žena i muškaraca, i ukazuje da **žene ostvaruju niži nivo mentalnog blagostanja u odnosu na muškarce** (24 poena u odnosu na 25 poena). Takođe, **oni koji su i dalje u sistemu obrazovanja i nezaposleni iskazuju niži nivo mentalnog zdravlja od zaposlenih** (učenici/studenti imaju prosečan skor 24,2; nezaposleni ostvaruju prosečan skor 24,8, dok zaposleni ostvaruju u proseku 26,1 poena na skali mentalnog blagostanja). Uočene su razlike i između onih ispitanika koji su na školovanju, a naveli su da su tokom pandemije naučili manje, u odnosu na one koji su rekli da su naučili isto - čak 16,4% ispitanika koje je navelo da je naučilo manje pripada grupi ispitanika koja se trenutno suočava sa mentalnim poteškoćama u odnosu na 6,1% učenika/studenata koji su prijavila da su tokom pandemije naučili isto. **Ovi trendovi nam ukazuju na postojanje veze tržišta rada i uspeha u obrazovanju u odnosu na osećaj mentalnog blagostanja.**

Međutim, kada podatke dobijene istraživanjem u Srbiji uporedimo sa međunarodnim istraživanjem „*Mladi i Covid-19: Uticaj na zaposlenje, obrazovanje, prava i mentalno zdravlje*“, **mladi u Srbiji pokazuju viši nivo mentalnog blagostanja nego mladi obuhvaćeni međunarodnim istraživanjem**. Prosečan skor za u Srbiji je 24,9, dok prosečan skor u globalnom istraživanju iznosi 21 poen¹⁷. Pretpostavljamo da su izražene razlike produkt različitog vremena u kome su se istraživanja sprovodila. Međunarodno istraživanje sprovedeno je tokom aprila i maja dok je epidemija bila u ekspanziji, s druge strane, istraživanje u Srbiji je sprovedeno u periodu kada je epidemiološka situacija bila znatno povoljnija, što je sigurno uticalo na veći nivo mentalnog blagostanja. Iako je situacija sa mentalnim zdravljem u Srbiji bila povoljnija, uočeni su veoma slični trendovi kod različitih grupa ispitanika koje su posmatrane. Oba istraživanja pokazala su da su žene, nezaposleni, učenici/studenti koji su naučili manje tokom pandemije izražavali niži nivo mentalnog blagostanja.

¹⁷ ILO, 2020.

Tabela 11: Mentalno blagostanje mladih prema WEMWBS skali

Kategorije ispitanika		Trenutno se suočavaju sa poteškoćama u mentalnom zdravlju (anksioznošću, depresijom) (%)	Moguće je da se suočavaju sa poteškoćama u mentalnom zdravlju (anksioznošću, depresijom) (%)	Nema indikacija da se suočavaju sa poteškoćama u mentalnom zdravlju (anksioznošću, depresijom) (%)	Prosečan skor
Pol	Muški	9,2	6	84,8	25,3
	Ženski	7,3	10,1	82,6	24,4
Starosne kohorte	18-24	9,8	7,9	82,3	24,5
	25-29	6,5	8	85,5	25,3
Socio-ekonomski status u februaru	Zaposlen/a u februaru	4,8	6,8	88,5	25,9
	Na školovanju u februaru	9,6	7,7	82,6	24,3
	Zaposlen/a i na školovanju u februaru	10,8	8,4	80,8	24,1
	Nezaposlen/a i nije na školovanju u februaru	9	9,5	81,5	25
znanje tokom pandemije	Naučio/la sam više nego pre pandemije COVID-19	11,8	4,6	83,6	24,1
	Naučio/la sam isto kao i pre pandemije COVID-19	6,1	9,1	84,9	24,7
Prikupljeno školovanjem pandemije	Naučio/la sam manje nego pre pandemije COVID-19	16,4	8,5	75,2	23,4
Bračni status	U bračnoj/vanbračnoj zajednici	1,1	5,2	93,7	26,4
	Neoženjen/neudata/ne živi u vanbračnoj zajednici	9,6	8,5	82	24,6
Ukupno		8,3	8	83,8	24,9

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

Projekat „Implementacija Informacionog sistema za prevenciju vršnjačkog nasilja- 2. Faza“, sprovodi Udruženje građanki i građana „Centar za podršku ženama“ a finansira: Ministarstvo omladine i sporta Republike Srbije.

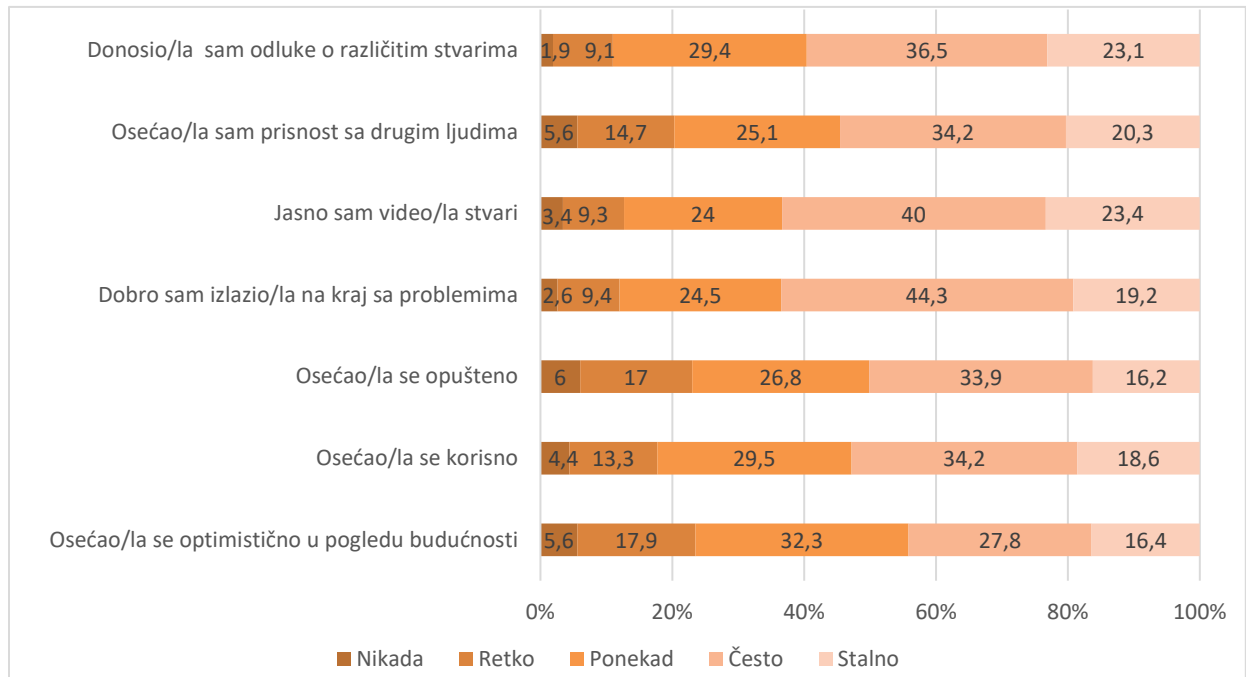
Kada se osvrnemo na ocene pojedinačnih izjava možemo uočiti da je **optimističnost u pogledu budućnosti osećaj koji je najviše pogođen** (Grafikon 11). Ovaj podatak ne iznenađuje kada uzmemo u obzir neizvesnost u pogledu trajanja pandemije i njenih posledica na zdravlje, ekonomiju, obrazovanje i privatni život pojedinca. Ne samo da postoji neizvesnost u pogledu trajanja, nego je većina životnih segmenata pojedinaca u stalnoj transformaciji. - Sve veći broj zaposlenih mladih prelazi na rad od kuće, oni koji se školuju najčešće to čine putem online aplikacija u kućnim uslovima, obdaništa se otvaraju i zatvaraju, socijalni kontakti uživo su znatno smanjeni, radna mesta postaju upitna, tok školovanja takođe. U skladu sa svim promenama teško je mladima da zadrže osećaj optimizma u pogledu budućnosti. Mladi između 18 i 24 godine imaju veću zebnju od budućnosti (26% ne oseća retko ili nikada optimizam u pogledu u budućnosti) nego mladi između 25 i 29 godina (20%). Niži nivo optimizma karakteriše nezaposlene i mlade koji žive u Beogradu.

Pored osećaja optimističnosti, izdvojila su se još dva osećanja koja su u većoj meri pogođena u odnosu na ostale: osećaj opuštenosti i osećaj prisnosti sa drugim ljudima. Oko 23% ispitanika navelo je da su se nikada ili retko osećali opušteno, dok je 20% ispitanika prijavilo da su nikada ili retko imali osećaj prisnosti sa drugim ljudima (Grafikon 11). Statistički značajne razlike u osećanju opuštenosti ispoljile su se u odnosu na pol i u odnosu na radni status, pa tako žene imaju nižu prosečnu ocenu od muškaraca, odnosno iskazale su manju opuštenost u odnosu na muškarce (3.2 u odnosu 3.5) i nezaposleni u odnosu na zaposlene (3.2 prema 3.5).

U odnosu na međunarodno istraživanje primetan je veoma sličan redosled u izjavama u kojima su ispitanici najviše navodili odgovore „retko“ i „nikada“. Dakle, u međunarodnom istraživanju na prvom mestu po odgovorima „nikada“ i „retko“ nalazi se tvrdnja o osećaju opuštenosti (36%), na drugom mestu osećanje optimizma (31%), a na trećem mestu se nalazi osećaj prisnosti sa drugim ljudima (29%).¹⁸

¹⁸ ILO, 2020.

Grafikon 11: Odgovori na izjave iz kratke SWEMWBS skale, u %

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

Na kraju ovog dela analiziraćemo još jednu tvrdnju koja se ispostavila veoma zanimljivom, jer je pokazala statistički značajne razlike za nekoliko različitih društvenih grupa. Osećanje korisnosti bilo je najniže ispoljeno kod učenika, što nam može ukazati da online nastava nije uspela da ih na odgovarajući način involvira u obaveze vezane za učenje, kao i da verovatno nisu bili dovoljno uključeni ni u obaveze u domaćinstvu. Ispitanici iz Beograda su u odnosu na ispitanike iz svih ostalih regiona u Srbiji pokazali najniži stepen osećaja korisnosti. Ne iznenađuje podatak da su ispitanici koji su ostali bez posla tokom pandemije mnogo manje izražavali osećaj korisnosti od onih koji su ostali na svojim radnim mestima. Isto tako, ispitanici koji su u braku i oni koji imaju decu manje su patili od osećaja beskorisnosti od onih koji nisu u braku ili nemaju decu (tabela 12).

Tabela 12: Osećaj korisnosti, prikazani rezultati prema različitim kategorijama ispitanika

Kategorije ispitanika		Nikada+ retko (%)	Ponekad (%)	Često + stalno (%)	Prosečna ocena
Starosne kohorte	18-19	21,7	36	42,3	3,3
	20-24	21,9	25,7	52,4	3,4
	25-29	12,6	31,1	56,3	3,6
Regioni	Beogradski region	28,7	26,1	45,2	3,2
	Region Južne i Istočne Srbije	13,5	24	62,5	3,7
	Region Šumadije i Zapadne Srbije	12,5	34,2	53,3	3,6
	Region Vojvodine	16,9	32	51,1	3,5
Socio- ekonom ski status	Zaposlen/a u oktobru	8,5	29,8	61,8	3,8
	Na školovanju	25	30,5	44,6	3,3
Promena radnog statusa tokom vanredno	Ostao/la zaposlen/a	8	28,5	63,5	3,8
	Izgubio/la posao tokom vanrednog stanja	20,8	33,4	45,8	3,4
Bračni status	U bračnoj/vanbračnoj zajednici	7,4	30,4	62,2	3,8
	Neoženjen/neudata/ ne živi u vanbračnoj zajednici	19,5	29,4	51,1	3,4
Deca	Ima dete/decu	4,1	19,1	76,8	4
	Nema dete/decu	18,8	30,5	50,8	3,4
Ukupno		17,7	29,5	52,8	3,5

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

4.2 Zadovoljstvo različitim aspektima života

U ovom poglavlju analiziraćemo koliko su mladi zadovoljni različitim aspektima svog života i koliko je pandemija uticala na promenu nivoa zadovoljstva, kao i to koji faktori utiču na nivo njihovog zadovoljstva.

Mladi najbolje ocenjuju porodični aspekt života - 79% ispitanika navelo je da je zadovoljno ovim domenom života. **Zatim 71% mladih navelo je da su zadovoljni ličnim/ intimnim životom, a najmanje su zadovoljni svojim zanimanjem** tj. onim čime se bave (65%) I pre pandemije COVID-19 mladi su bili najnezadovoljniji onim čime se bave (18%), što potvrđuje i istraživanje „Mladi u Srbiji 2015“, prema kome

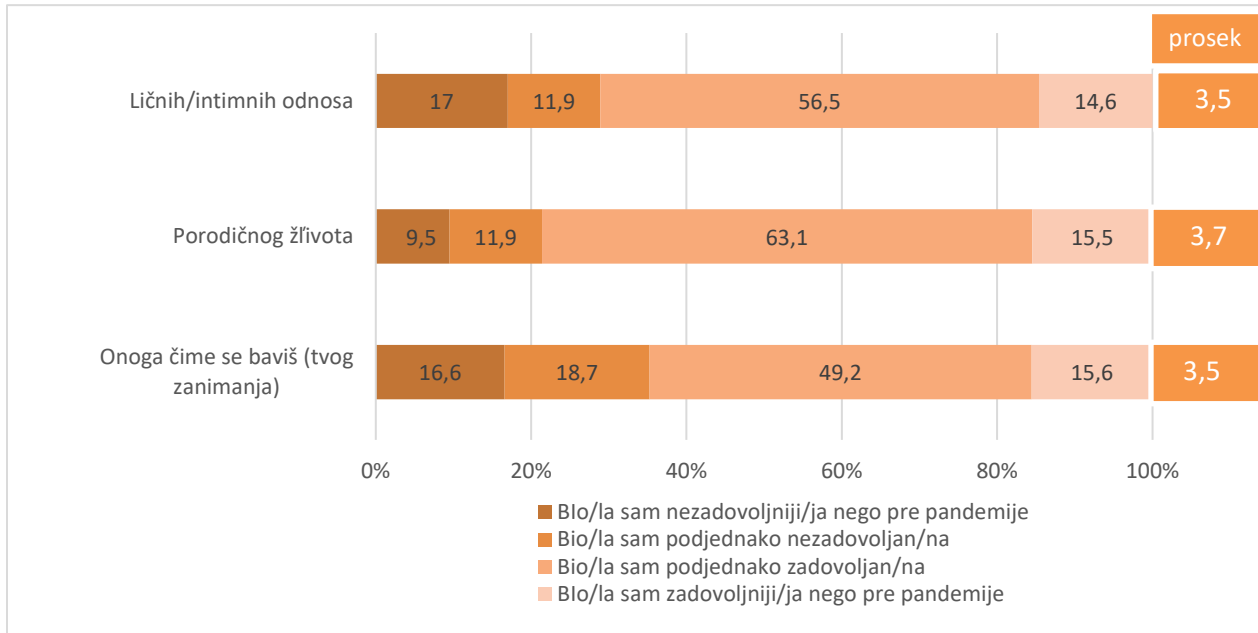

Projekat „Implementacija Informacionog sistema za prevenciju vršnjačkog nasilja- 2. Faza“, sprovodi Udruženje građanki i građana „Centar za podršku ženama“ a finansira: Ministarstvo omladine i sporta Republike Srbije.

20,2% izrazilo nezadovoljstvo ovim aspektom¹⁹. Tokom pandemije povećano nezadovoljstvo prijavilo je 17% ispitanika u okviru domena ličnih/intimnih odnosa i onoga čime se bavi, dok je kod porodičnog života udeo ispitanika bio znatno manji, 9,5%. U svim domenima je oko 15% ispitanika izjavilo da je došlo do povećanja zadovoljstva (grafikon 12).

Grafikon 12: Zadovoljstvo različitim aspektima života, u %

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

Postoji veza između zadovoljstva u sva tri domena, s tim što je najjača između zadovoljstva ličnim odnosima i zadovoljstva porodičnim životom, kao što je pokazalo i istraživanje "Mladi u Srbiji 2015"²⁰ (tabela 13).

Tabela 13: Koeficijenti korelacije zadovoljstva

	Ličnih/intimnih odnosa	Porodičnog života
Porodičnog života	,464**	
Onoga čime se baviš (tvog zanimanja)	,400**	,368**

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

U domenu ličnih odnosa postoje značajne razlike kada je u pitanju socio-ekonomski status, tako oni koji su zaposleni izražavaju veći nivo zadovoljstva od onih koji su na školovanju, a pogotovo onih koji su

¹⁹ Tomanović, S. i Stanojević, D. 2015.

²⁰ *Ibid.*, 90.

nezaposleni.²¹ Ispitanici koji su bili na školovanju prijavljuju najveću negativnu promenu u odnosu na stanje pre pandemije u okviru ovog segmenta života. Može se pretpostaviti da je smanjenje socijalnih kontakata imalo najveću ulogu u nezadovoljstvu. Isto tako, vrlo očekivano pokazala se visoka korelacija između zadovoljstva ovog segmenta života sa skalom mentalnog blagostanja²².

Kada je reč o porodičnom životu, zadovoljstvo ne varira u različitim društvenim grupama, ali postoji jasna veza između zadovoljstva ovim domenom života i skale mentalnog blagostanja - zadovoljstvo raste kako raste i mentalno blagostanje.²³

Kada je u pitanju zadovoljstvo u sferi zanimanja zaposleni ispitanici ispoljavaju veći nivo zadovoljstva od nezaposlenih, pa je očekivano da su oni koji su ostali bez posla izrazili veoma nizak nivo zadovoljstva ovim aspektom života.²⁴ Zanimljiv je podatak da su Beograđani tokom pandemije osetili najveći porast nivoa zadovoljstva u odnosu na ispitanike iz ostalih regiona.²⁵ Kao i za ostale domene života, pokazala se veoma jaka veza zadovoljstva sa skalom mentalnog blagostanja, u ovom domenu postoji najjače veza, što nam govori o tome da ovaj aspekt ima najveći uticaj na osećaj mentalnog blagostanja od svih ostalih domena.²⁶

²¹ P=0.001, Cramer's V= 0.148

²² sig=0.000, Correlation Coefficient= 0.184

²³ sig=0.000, Correlation Coefficient= 0.217

²⁴ P=0.000, Cramer's V= 0.273

²⁵ P=0.005, Cramer's V= 0.146

²⁶ sig=0.000, Correlation Coefficient= 0.277

Projekat „Implementacija Informacionog sistema za prevenciju vršnjačkog nasilja- 2. Faza“, sprovodi Udruženje građanki i građana „Centar za podršku ženama“ a finansira: Ministarstvo omladine i sporta Republike Srbije.

5. LJUDSKA PRAVA, IZLOŽENOST DISKRIMINACIJI I NASILJU

Ključni nalazi:

- Pandemija je najviše uticala nemogućnost ostvarenja prava na slobodu kretanja, na drugom mestu je pravo na učešće u javnom životu, zatim pravo na slobodno vreme i pravo na informisanje.
- Ugroženost prava povezana je i sa mentalnim blagostanjem. Mladi koji se trenutno verovatno suočavaju sa anksioznošću ili depresijom češće su navodili ranjivost ova četiri ljudska prava u odnosu na one ispitanike kod kojih nema indikacija da se suočavaju sa anksioznošću ili depresijom.
- Većina mladih izjavila je da nikada nije imala iskustvo diskriminacije ni pre ni tokom pandemije. Međutim, iako je mali udeo ispitanika koji su imali iskustvo sa diskriminacijom, kako pre tako i tokom pandemije, uočeno je da su mladi značajno više prijavljivali često iskustvo sa diskriminacijom tokom pandemije, nego pre pandemije.
- Uporedni podaci sa iskustvom diskriminacije mladih u istraživanju 2015. godine i danas pokazuju nam da mladi danas ređe prijavljuju iskustvo sa diskriminacijom, izuzev diskriminacije po osnovu političkih ubeđenja koja pokazuje trend rasta.
- Tokom pandemije došlo je do blagog povećanja rasprostranjenosti iskustava različitih oblika nasilja koje su doživele mlade osobe iz uzorka, a to povećanje se najviše dužuje onom obliku nasilja koje podrazumeva kontrolu nad osobom i ograničavanje slobode, poput viđanja sa porodicom, prijateljima, samostalnog odlučivanja o izlasku i socijalnom životu.
- Ako se zbog socijalnog distanciranja može razumeti relativno niska stopa rasprostranjenosti vršnjačkog nasilja, nisku rasprostranjenost partnerskog nasilja pre svega treba shvatiti kao posledicu neadekvatnosti metode istraživanja i instrumenta za ispitivanje rodno zasnovanog i partnerskog nasilja, kao i neadekvatnosti online upitnika kao metode prikupljanja podataka. Ukoliko se rasprostranjenost partnerskog nasilja posmatra samo na poduzorku žena koje su u braku ili žive sa partnerom, onda se dobija stopa od 11% žena koje žive sa partnerom i bile su izložene nekom obliku partnerskog nasilja tokom pandemije.

5.1 Iskustva diskriminacije

Koncept ljudskih prava baziran je na ideji da sva ljudska bića imaju univerzalna prava bez obzira na rasu, boju kože, nacionalnost, pol, godine, jezik, veroispovesti.²⁷ Mladi kao i ostale ranjive grupe često imaju poteškoće u ostvarivanju njihovim pravima. To između ostalog uključuje ostvarivanja pravo na adekvatno stanovanje, pravo na obrazovanje, pravo na najviši mogući zdravstveni standard, pravo na rad, pravo na ne-diskriminaciju u ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, pravo na pravedne i povoljne uslove rada.²⁸

Prvi odgovor Srbije na pandemiju bio je veoma restriktivan. Mere koje su uvedene u cilju suzbijanja pandemije uključivale su između ostalog zatvaranje granica, zabranu kretanja tj. uvođenje policijskog časa, obustavljanje javnog prevoza. Otuda **pravo na slobodno kretanja predstavlja pravo koje je najveći broj ispitanika naveo kao ono koje im je u velikoj meri ili uglavnom bilo ugroženo**, čak 2/3 ispitanika (grafikon

²⁷ UN, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, 1948. https://www.poverenik.rs/images/stories/Dokumentacija/54_Idok.pdf

²⁸ United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), 2018.

13). Ograničenje prava na slobodu kretanju više je uticalo na one koji su na školovanju i one koji žive u gradu.

Na drugom mestu nalazi se pravo na učešće u javnom životu za koje polovina ispitanika navodi da je bilo ugroženo (grafikon 13). Pravo na učešće u javnom životu prijavili su više oni koji su bili na školovanju, nego zaposleni, a najređe su ga navodili ispitanici koji su bili nezaposleni.²⁹ Takođe, stanovnici beogradskog regiona više od ostalih su navodili ovu vrstu uskraćenosti.³⁰ Obrazovanje se takođe pokazalo kao činilac koji utiče na percepciju uskraćenosti ovog prava, visoko obrazovani ispitanici češće su navodili povredu ove vrsta prava, nego ispitanici sa završenom srednjom školom, a pogotovo u odnosu na ispitanike sa završenom osnovnom školom.

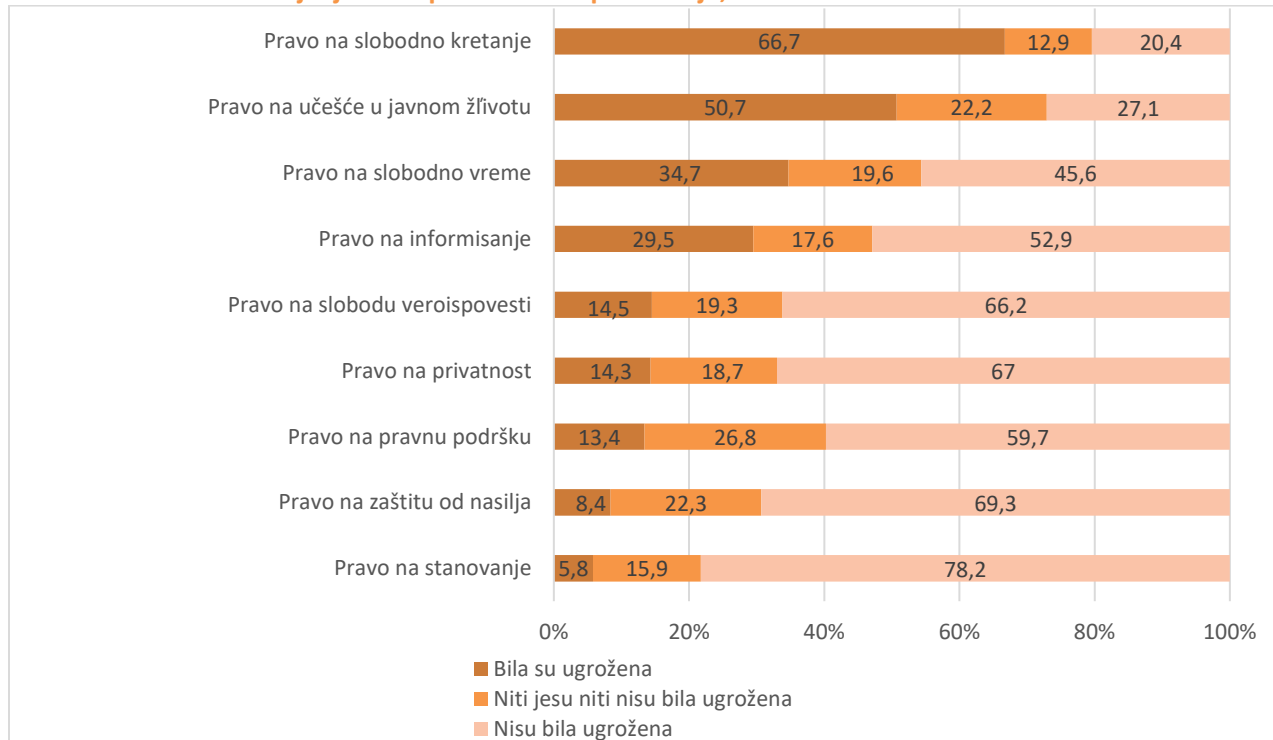
Zatim, nešto više od 1/3 ispitanika navodi pravo na slobodno vreme koje podrazumeva druženje, sportske aktivnosti, putovanja, posećivanje kulturnih događaja i slično, koja su usled zatvaranja kulturnih ustanova, ugostiteljskih objekata, zatvaranja granica i zabrani kretanja bila u velikoj meri uskraćena (grafikon 13).

Pravo na informacije posebno dobijaju na značaju u trenutku kada se ljudi suočavaju sa novom situacijom o kojoj ne znaju mnogo. Iako globalno doba pruža širok spektar različitih izvora informacija, pojavljuje se problem kako u velikoj količini informacija prepoznati one koje su tačne, kao i koliko je poverenje u prenosiocima informacija. **Relativno veliki broj ispitanika (30%) smatra da im je tokom pandemije bilo uskraćeno pravo na informisanje.** Ugroženost prava na informisanje češće su prijavljivali ispitanici iz Beograda, visoko obrazovani i zaposleni, dok kod ostalih prava ne postoje statistički značajne razlike između različitih društvenih grupa.

²⁹P=0.000, Cramer's V= 0.162

³⁰P=0.000, Cramer's V= 0.162

Grafikon 13: Ostvarivanje ljudskih prava tokom pandemije, u %

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

Ugroženost prava povezana je i sa mentalnim blagostanjem. Mladi koji se trenutno verovatno suočavaju sa anksioznošću ili depresijom češće su navodili ranjivost nekih prava u odnosu na one ispitanike kod kojih nema indikacija da se suočavaju sa anksioznošću ili depresijom (tabela 14).

Tabela 14: Ostvarivanje prava mladih u odnosu na mentalno blagostanje

Vrsta prava	Ostvarivanje prava	Skala mentalnog blagostanja		
		Trenutno se suočavaju sa poteškoćama u mentalnom zdravlju (anksioznošću, depresijom)	Moguće je da se suočavaju sa poteškoćama u mentalnom zdravlju (anksioznošću, depresijom)	Nema indikacija da se suočavaju sa poteškoćama u mentalnom zdravlju (anksioznošću, depresijom)
Pravo na slobodno vreme	Bila su ugrožena	57,7	40,2	31,3
	Niti jesu niti nisu bila ugrožena	14,3	19,1	18,4
	Nisu bila ugrožena	28,0	40,7	50,2
Pravo na učešće u	Bila su ugrožena	68,9	68,9	47,4
	Niti jesu niti nisu bila ugrožena	18,0	13,9	22,5

javnom životu	Nisu bila ugrožena	13,0	17,2	30,1
Pravo na slobodno kretanje	Bila su ugrožena	90,6	81,9	62,2
	Niti jesu niti nisu bila ugrožena	9,7	5,8	13,4
	Nisu bila ugrožena	8,7	3,4	24,3
Pravo na informisanje	Bila su ugrožena	57,9	39,4	25,6
	Niti jesu niti nisu bila ugrožena	11,7	29,9	16,1
	Nisu bila ugrožena	30,5	30,7	58,3

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

U odnosu na globalno istraživanje u kome je najveći deo mladih naveo da im je tokom pandemije bilo ugroženo pravo na slobodno vreme (68%), u Srbiji je nešto više od 1/3 naveo da im je ovo pravo pogođeno. S druge strane, 2/3 mladih u Srbiji je naveo da im je povređeno pravo na slobodu kretanja. Pretpostavljamo da jedan od razloga leži u tome što nisu sve zemlje koje su bile uključene u globalno istraživanje imale isti stepen restriktivnosti u pogledu mera zabrana kretanja, kao i način na koji su te mere komunicirane sa građanima. Pravo na učešće u javnom životu bilo je drugo najčešće navođeno pravo i globalno i Srbiji, međutim mladi u Srbiji su češće navodili povredu ovog prava (51%), nego njihovi vršnjaci u drugim delovima sveta (33%). Pravo na veroispovest je jedno od učestalih prava koja su navodili mladi u drugim zemljama (27%) za razliku od njih mladi u Srbiji ne navode u velikoj meri povredu ovog prava (14,5%). U Srbiji praktikovanje religijskih obreda kod mladih nije izrazito zastupljeno, već najčešće služi kao osnov identifikacije sa etničkom društvenom grupom³¹, pa se može pretpostaviti da je to glavni razlog što mladi u manjoj meri identifikuju povređenost ovog ljudskog prava. I na kraju, upoređićemo i pravo na informisanost koje je naveo skoro ¼ ispitanika iz globalnog istraživanja i nešto malo više vršnjaka iz Srbije (30%).

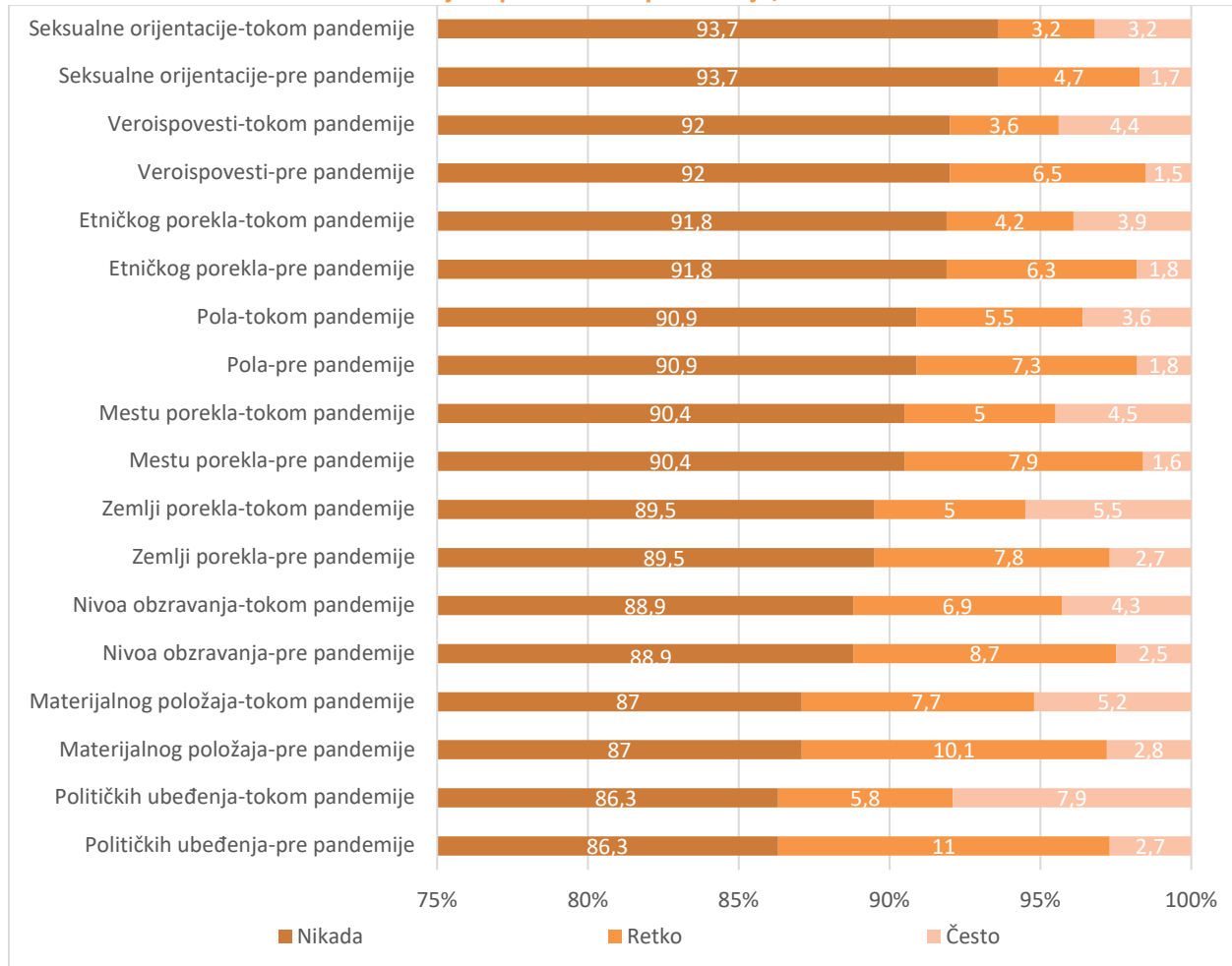
Diskriminacija koju mladi doživljavaju u većoj ili manjoj meri, može se tumačiti kao skup rizika koji za posledicu mogu imati socijalnu isključenost. U cilju identifikovanja tih rizika, mlade smo pitali da li su se i koliko često osetili diskriminisanima pre pandemije i tokom pandemije. Mlade smo pitali da su imali iskustvo sa diskriminacijom po osnovi: pola, materijalnog položaja, veroispovesti, etničkog porekla, nivoa obrazovanja, pripadnosti političkoj partiji, mestu porekla i zemlji porekla, seksualnoj orijentaciji. Većina mladih izjavila je da nikada nije imala iskustvo diskriminacije ni pre ni tokom pandemije (grafikon 14).

Mladi su se najčešće osećali diskriminirani po osnovi političkih ubeđenja i materijalnog položaja. Iako je mali udeo ispitanika prijavljivao često iskustvo sa diskriminacijom, uočeno je da su mladi značajno više prijavljivali često iskustvo sa diskriminacijom po svim osnovama tokom pandemije, nego pre pandemije, i to najčešće duplo više njih. Učestalije iskustvo sa diskriminacijom tokom pandemije najviše porasla po osnovu diskriminacije prema političkim ubeđenjima (2,7% pre pandemije naspram 7,9% tokom pandemije), na osnovu veroispovesti (1,5% pre pandemije u odnosu na 4,4% tokom pandemije) i mesta

³¹ Tomanović, S. i Stanojević, D. 2015:84.

porekla (1,6% prema 4,5%). Kada je u pitanju rodna diskriminacija znatno češće je prijavljuju žene u odnosu na muškarce (4,1% u odnosu na 0,3%).

Grafikon 14: Iskustvo sa diskriminacijom pre i tokom pandemije, u %

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

U poređenju sa istraživanjem koje je rađeno sa mladima u 2015. godini, danas je manje ispitanika prijavilo diskriminaciju po bilo kom osnovu.³² Ekonomska diskriminacija je jedan od glavnih oblika diskriminacije u oba istraživanja. Međutim, **promena koja se dogodila u odnosu na 2015. je veći udeo mladih koji je u istraživanju rađenom 2020. navelo diskriminaciju po osnovu političkog ubeđenja.**

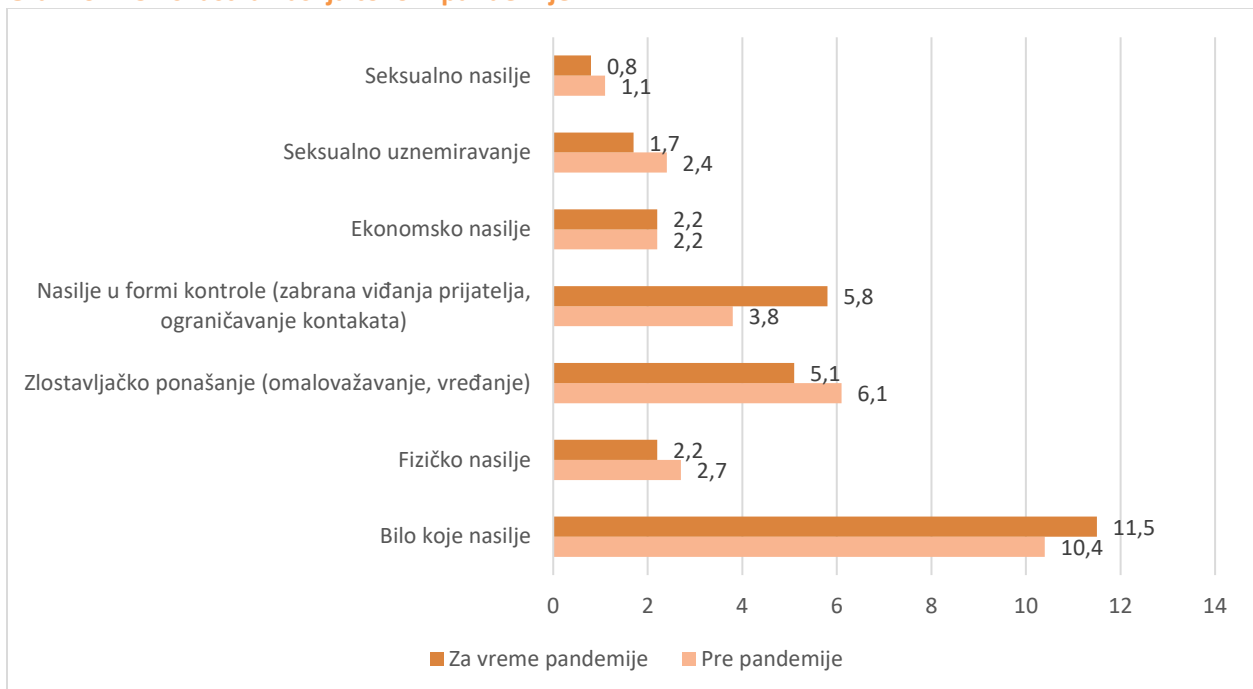
³² *Ibid.*, 87.

5.2 Iskustva nasilja

Istraživanje je nastojalo da ispita i koliko su mladi bili izloženi različitim iskustvima nasilja tokom pandemije. Ove nalaze potrebno je uzeti sa velikom dozom rezerve, zbog toga što istraživanja o iskustvima nasilja spadaju u istraživanja osetljivih tema koje se ne mogu adekvatno ispitati online upitnikom i to sa relativno malim brojem pitanja. Istraživanja nasilja treba da budu sprovedena u skladu sa visokim etičkim i bezbednosnim standardima, u uslovima u kojima se ispitanici/e osećaju sigurno da bi saopštili takva iskustva. Pored toga, sami instrumenti pomoću kojih se meri rasprostranjenost različitih formi nasilja treba da obuhvataju veliki broj pitanja kojima se operacionalizuju vrste akcija ili ponašanja koje predstavljaju nasilje a kojima su ispitanici/e bili izloženi. S obzirom na to da takve uslove nije bilo moguće ispuniti kroz online upitnik, dobijeni podaci mogu ukazivati samo na mali deo ukupnih iskustava nasilja koje su mladi iz uzorka doživeli tokom pandemije.

U uzorku istraživanja **11,5% ispitanih prijavilo je da je tokom pandemije doživelo bilo koji od iskustava nasilja, uključujući fizičko, psihičko, nasilje u formi kontrole i ograničavanja slobode, ekonomsko nasilje, seksualno nasilje ili seksualno uznemiravanje**. U poređenju sa periodom pre pandemije, **procenat onih koji su prijavili da su doživeli nasilje je blago povećan**, i to pre svega zbog povećanja onog oblika nasilja koji se ispoljava kao kontrola i uskraćivanje sloboda, što kod mladih ljudi može biti povezano i sa roditeljskim zabranama kretanja u uslovima mera kojima je uveden policijski čas, restrikcije kretanja i nekad višednevna zatvaranja stanovništva u svojim kućama (grafikon 15).

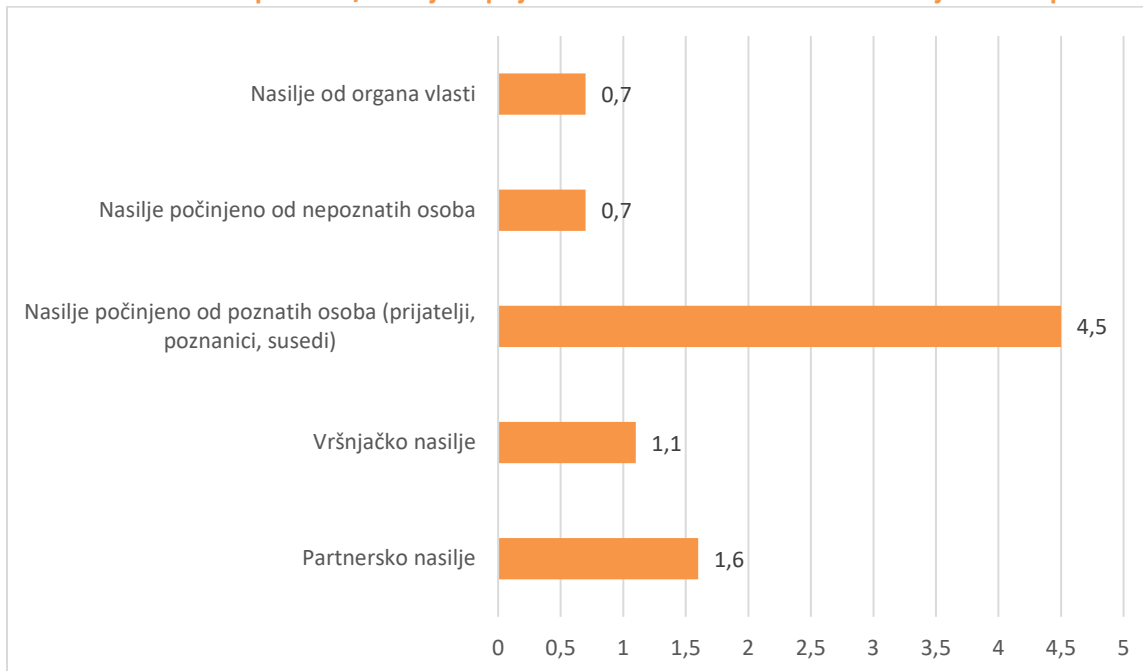
Grafikon 15: Iskustva nasilja tokom pandemije

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

Kada su u pitanju oblici nasilja definisani prema počiniocima, može se primetiti da je **najviše ispitanika/ca prijavilo nasilje koje su počinile njima poznate osobe, poput prijatelja, poznanika, suseda, ili lica sa kojima su u profesionalnom odnosu (šefovi, kolege, treneri, nastavnici)**. Mada se može očekivati da bi zbog obustavljanja rada škola, ograničenja u kretanju, okupljanju i drugim merama socijalnog distanciranja **moglo doći do niže zastupljenosti vršnjačkog nasilja**, kako pokazuju različita istraživanja, zbog istih razloga i zatvorenosti žena sa počiniocima tokom policijskog časa i nekad višednevnog zatvaranja, **moglo bi se pre očekivati veća zastupljenost partnerskog nasilja**. Takvo nasilje prijavilo je 1,6% ispitanih, ali kada se ima u vidu da su takvo nasilje prijavile samo žene a ne i muškarci, i kada se stopa računa samo u odnosu na žene, onda je reč o 3,4% žena iz uzorka. Ukoliko se stopa rasprostranjenosti računa samo među ženama koje žive sa partnerom, onda se dobija podatak da je **11% žena koje su u braku ili žive sa partnerom bile izložene nekom obliku partnerskog nasilja tokom pandemije**. S obzirom da je reč o malom broju osoba (na primer, partnersko nasilje prijavilo je 10 žena), nije moguće sprovesti detaljniju analizu u okviru različitih tipova nasilja.

Grafikon 16: Udeo ispitanika/ca koji su prijavili da su doživeli neki oblik nasilja tokom pandemije, u %

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.

6. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

6.1 Zaključci

Pandemija je imala snažan uticaj na ključne aspekte života mladih: obrazovanje, zaposlenost, ljudska prava, bezbednost i mentalno blagostanje.

Metode pohađanja nastave su se više puta menjale nakon proglašenja pandemije. Sva nastava je obustavljena u periodu nakon proglašenja vanrednog stanja, a početak nove školske godine za osnovce i srednjoškolce odvijao se u klasičnim oblicima nastave uz poštovanje epidemioloških mera. Studenti su se morali organizovati u uslovima mešovitenih oblika nastave. Zbog pogoršanja epidemiološke situacije, u novembru je nastava ponovo izmeštena u alternativne oblike, ali je istraživanje zabeležilo stanje do kraja oktobra 2020. Prema nalazima istraživanja, **jedan deo mladih nije imao adekvatne uslove da se uključi u sistem obrazovanja na daljinu**: nedostajali su im adekvatni uslovi za učenje zbog nedostatka prostora u stanu, nisu imali odgovarajuću tehnologiju, poput kompjutera, laptopova, TV aparata ili pristupa internetu, ili nisu imali digitalne veštine neophodne za pohađanje online nastave.

Iako, u celini gledano, način izvođenja nastave i ocenjivanja za vreme pandemije, a posebno za vreme vanrednog stanja nisu bili zadovoljavajući za većinu ispitanih, zapažene su i neke prednosti obrazovanja na daljinu, poput uštede vremena koje se izgubi u prevozu i time više vremena za učenje i druge aktivnosti, stalnu dostupnost materijala u vidu prezentacija, za poneke i bolju komunikaciju sa nastavnicima i bolje razumevanje gradiva koje je prezentovano kroz različite vizuelne prezentacije. Značajan udeo mladih svestan je i prednosti ovakvih oblika obrazovanja u zaštiti zdravlja od COVID-19. Ipak, istaknuto je i više nedostataka, poput slabije interakcije sa nastavnicima i vršnjacima, nepovoljnijih uslova za socijalizaciju, nedostatka praktičnih vežbi i sl. **Motivacija za učenje opala je tokom pandemije kod značajnog broja mladih koji su na školovanju, a značajan je i udeo mladih koji su odložili ili prekinuli školovanje zbog pandemije.**

Pandemija je imala veliki uticaj na zaposlenost mladih kako u pogledu na nivo zaposlenosti, tako i na različite aspekte strukture zaposlenih i uslove rada. U prvom naletu pandemije, u toku vanrednog stanja, **više od petine mladih ostalo je bez posla**. Razlozi su najčešće bili otkaz zbog prestanka rada preduzeća, ili neprodužavanje ugovora na određeno vreme koji je istekao. Nalazi istraživanja pokazuju da je **u oktobru 2020. ne samo došlo do oporavka zaposlenosti mladih, već je ona i blago povećana**. Pandemija je uticala na povećanje konzistencije obrazovanja i zaposlenosti, najpre zbog toga što je dovela do gubitka posla među mladima u neformalnim i prekarnim oblicima zaposlenosti, često mladih koji su na tim radnim mestima radili ispod svojih kvalifikacija. Pandemija je uticala i na strukturu zaposlenih prema veličini preduzeća (veći udeo gubitka posla desio se među mladima zaposlenim u mikro i malim preduzećima), profesionalnom statusu (**na udaru su posebno bili samozaposleni**), sektoru delatnosti (**na udaru su se najviše našli mladi u uslugama, trgovini, industriji, građevini, saobraćaju**) kao i zanimanjima (zaštićeniji su bili samo stručnjaci). **Pandemija je uticala i na radno vreme** (za veliki broj zaposlenih ono je bilo skraćeno a za mali broj produženo), zarade (**značajan udeo zaposlenih je primao smanjenu zaradu**), promenu mesta rada koja se najčešće ispoljila kao prelazak na rad od kuće, kao i prinudna ili dobrovoljna

odsustva. Ove promene ukazuju na ugroženost prava na osnovu rada za ne mali broj mladih zaposlenih osoba.

Većina mladih pokazala relativno visoku otpornost na pandemiju u smislu očuvanog mentalnog blagostanja, čak više nego njihovi vršnjaci u drugim delovima sveta. Međutim, treba imati na u umu vreme u kome je sprovedeno istraživanje – reč je o periodu kada je epidemiološka situacija u Srbiji bila relativno stabilna, dok je međunarodno istraživanje rađeno u jeku pandemije, a pitanja o mentalnom blagostanju su veoma osetljiva na vanredne okolnosti. **Pokazalo se da je nivo mentalnog blagostanja zavistan od rodne pripadnosti, statusa na tržištu rada i uspeha u obrazovanju. Lošiju ocenu mentalnog blagostanja iskazale su žene, nezaposleni, i učenici koji su tokom pandemije naučili manje nego u uobičajenim okolnostima.** Pandemija je najviše **urušila osećanje optimističnosti u pogledu budućnosti**, osećaj opuštenosti i osećaj prisnosti sa drugim ljudima. Ovo je najizraženije kod nezaposlenih i mladih od 18 do 24 godine. Mladi su i pre pandemije bili **najnezadovoljniji svojim poslom**, a pandemija je pojačala njihova nezadovoljstvo ovim aspektom života, dok je **porodični život bio najbolje ocenjen životni aspekt** koji je i tokom pandemije bio najmanji izvor nezadovoljstva. Nivo zadovoljstva svim domenima života (porodičnom, intimnom, poslovnim) u jakoj je korelaciji sa mentalnim blagostanjem - zadovoljstvo raste kako raste i mentalno blagostanje. **Najjača veza postoji između zadovoljstva poslom i mentalnog blagostanja**, što nam govori o tome da ovaj aspekt ima najveći uticaj na osećaj mentalnog blagostanja. Povećanje nezadovoljstva tokom pandemije u domenu ličnih odnosa najviše je uticao na mlade koji su na školovanju.

Pandemija je uticala i na prava mladih. Najviše uticala nemogućnost ostvarenja prava na slobodu kretanja, na drugom mestu je pravo na učešće u javnom životu, zatim pravo na slobodno vreme i pravo na informisanje. Ugroženost prava povezana je i sa mentalnim blagostanjem. **Mladi koji se trenutno verovatno suočavaju sa anksioznošću ili depresijom češće su navodili ranjivost ova četiri ljudska prava u odnosu na one ispitanike kod kojih nema indikacija da se suočavaju sa anksioznošću ili depresijom.**

Većina mladih izjavila je da nikada nije imala iskustvo diskriminacije ni pre ni tokom pandemije. Međutim, **iako je mali udeo ispitanika koji su imali iskustvo sa diskriminacijom**, kako pre tako i tokom pandemije, uočeno je da su mladi **značajno više prijavljivali često iskustvo sa diskriminacijom tokom pandemije, nego pre pandemije.**

Tokom pandemije došlo je do blagog povećanja rasprostranjenosti iskustava različitih oblika nasilja koje su doživele mlade osobe iz uzorka, a to povećanje se najviše duguje onom obliku nasilja koje podrazumeva kontrolu nad osobom i ograničavanje slobode, poput viđanja sa porodicom, prijateljima, samostalnog odlučivanja o izlasku i socijalnom životu. Ako se zbog socijalnog distanciranja može razumeti relativno niska stopa rasprostranjenosti vršnjačkog nasilja, nisku rasprostranjenost partnerskog nasilja pre svega treba shvatiti kao posledicu neadekvatnosti metode istraživanja i instrumenta za ispitivanje rodno zasnovanog i partnerskog nasilja, kao i neadekvatnosti online upitnika kao metode prikupljanja podataka. Ukoliko se rasprostranjenost partnerskog nasilja posmatra samo na poduzorku žena koje su u braku ili žive sa partnerom, onda se dobija stopa od 11% žena koje žive sa partnerom i bile su izložene nekom obliku partnerskog nasilja tokom pandemije.

6.2 Preporuke

Obrazovanje

Zbog prelaska na različite oblike udaljenog učenja koji se oslanjaju na digitalne tehnologije i pristup internetu, a u uslovima kada je moguće da će se pandemija preneti i na drugu polovinu školske godine, ali i zbog toga što je generalno smanjenje digitalnog jaza važno za pristup obrazovanju i smanjenje nejednakosti u obrazovanju, potrebno je:

- Obezbediti mladima iz nižih slojeva mogućnost da pod subvencionisanim cenama nabave osnovnu opremu (hardware i software/aplikacije) ili omogućiti da se ova oprema iznajmljuje u školama i na fakultetima tokom trajanja polugođa/semestra.
- Posebnu pažnju posvetiti rasporedima nastave tako da se časovi ne preklapaju.
- Ujednačiti programe/aplikacije koji se koriste u izvođenju nastave, kako učenici i student ne bi morali da koriste veliki broj različitih aplikacija, programa, platformi.
- Omogućiti podizanje digitalnih veština kroz kurseve i savetodavne službe kako učenicima/studentima, tako i nastavnicima/profesorima.
- Povećati konsultativni rad, poput podrške razrednih starešina, mentora, posebno učenicima koji teže uče u uslovima digitalne nastave.

Zapošljavanje

- Informisati mlade o pravima na radu i mogućnostima ostvarivanja naknade za nezaposlenost u slučaju gubitka posla.
- Ispitati efektivnost postojećih mera aktivnog zapošljavanja mladih i prilagoditi ih uslovima na tržištu rada nastalim pod uticajem kovida, vodeći posebno računa o ranjivoj zaposlenosti različitih grupa mladih i rizicima privrednih sektora koji su na posebno nepovoljnom udaru pandemije.
- Obezbediti nadzor nad poštovanjem prava mladih koji su zaposleni, posebno onih koji su prešli na rad od kuće. Unaprediti propise kojima se garantuju ista prava na osnovu rada i u uslovima rada od kuće (zaštita na radu, pravo na topli obrok, bolovanje, godišnji odmor, kao i pravo na "isključivanje", odnosno definisano radno vreme).
- Obezbediti odgovarajući nadzor nad zdravstvenom zaštitom na radu mladih koji su zaposleni u sektorima sa povećanim rizicima od zaraze, poput sektora zdravstvene zaštite, kao i kontaktnih usluga.

Mentalno blagostanje

- U okviru obrazovnih ustanova i Nacionalne službe za zapošljavanje poboljšati usluge psihosocijalne podrške, razviti i online podršku koja bi bila dostupna posebno za mlade koji su ostali bez posla i onima koji su zbog promena načina u obrazovanju pretrpeli veliki udar na mentalno blagostanje. Paralelno sa razvijanjem novih servisa i unapređenjem već postojećih važno je raditi i na promociji dostupnih servisa.
- U sklopu kompanija razviti mere koje neguju pozitivno radno okruženje u različitim uslovima rada: rad od kuće, povratak na posao, naročito mladim radnicima.

- Mladima je potrebno ponuditi psiho-edukativne programe koji će unaprediti njihove postojeće socijalne veštine i omogućiti im da razviju nove u cilju lakšeg suočavanja sa teškim životnim situacijama koje su posebno izražene u nesigurnim pandemijskim uslovima.

Prava, diskriminacija i nasilje

- Obučiti mlade da kritički promatraju i prosuđuju plasirani sadržaj u medijima.
- Promovisati multikulturalnost, ljudska prava, ravnopravnost i inkluziju među mladima gradeći kulturu solidarnosti zajedništva.
- Sprovesti dodatnu analizu rasprostranjenosti iskustava različitih oblika nasilja koje doživljavaju mlade osobe u Srbiji (do 30 godina starosti) u vezi sa kriznim situacijama (poplave, kriza izazvana pandemijom COVID-19);
- Kreirati lako dostupne, besplatne i prilagođene mladima mehanizme za preventivno delovanje na pojavu vršnjačkog i partnerskog nasilja među mladima u Srbiji;
- Kreirati promotivne i informativno-edukativne kampanje kojima se doprinosi jačanju svesti kod mladih osoba o društvenoj neprihvatljivosti svih oblika nasilja, kao i promovisanju nulte tolerancije na nasilje, posebno na rodno zasnovano nasilje među mladima.

Projekat „Implementacija Informacionog sistema za prevenciju vršnjačkog nasilja- 2. Faza“, sprovodi Udruženje građanki i građana „Centar za podršku ženama“ a finansira: Ministarstvo omladine i sporta Republike Srbije.

LITERATURA

- Vlada Republike Srbije. (2020). *Odluka o ukidanju vanrednog stanja*, "Službeni glasnik RS", br. 65/2020. Dostupno na: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/odluka/2020/65/1/reg>
- ILO. (2020). *Youth and COVID-19: Impacts on jobs, education, rights and mental wellbeing*. Geneva: ILO. Dostupno na: https://www.ilo.org/global/topics/youth-employment/publications/WCMS_753026/lang--en/index.htm
- ILO, EBRD. (2020). *COVID-19 and the World of Work: Rapid Assessment of the Employment Impacts and Policy Responses, Serbia*. Geneva: ILO. Dostupno na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_754624.pdf
- Krstić, Arandarenko, Nojković, Vladislavljević. (2010). *Položaj ranjivih grupa na tržištu rada Srbije*. Beograd: Program Ujedinjenih nacija za razvoj – UNDP Srbija.
- Tomanović, Smiljka, i Stanojević, Dragan (2015): *Mladi u Srbiji 2015: stanje, opažanja, verovanja i nadanja*. Beograd: Friedrich Ebert Stiftung, SeConS.
- UN, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, 1948. Dostupno na: https://www.poverenik.rs/images/stories/Dokumentacija/54_ldok.pdf
- United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). (2018). *Youth and human rights: Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights*. Geneva: OHCHR. Dostupno na: <https://undocs.org/A/HRC/39/33>

Online izvori:

- Warwick Medical School, WEMWBS: 14-item vs 7-item scale. Dostupno na: <https://warwick.ac.uk/fac/sci/med/research/platform/wemwbs/about/wemwbsvsswemwbs/>
- World Health Organization (WHO), Coronavirus disease (COVID-19) outbreak. Dostupno na: <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/novel-coronavirus-2019-ncov>
- World Health Organization (WHO), Health emergencies. Dostupno na: <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies>
- Informacije sa zvaničnog sajta Ministarstva zdravlja Republike Srbije i Instituta za javno zdravlje. Dostupno na: <https://covid19.rs/%d0%bf%d0%be%d1%82%d0%b2%d1%80%d1%92%d0%b5%d0%bd-%d0%bf%d1%80%d0%b2%d0%b8-%d1%81%d0%bb%d1%83%d1%87%d0%b0%d1%98->

<https://www.secons.rs/>

- Informacije sa zvaničnog sajta Ministarstva zdravlja Republike Srbije i Instituta za javno zdravlje. Dostupno na: <https://covid19.rs/>
- Anketa o radnoj snazi 2019. U: *Eurostat*.

Projekat „Implementacija Informacionog sistema za prevenciju vršnjačkog nasilja- 2. Faza“, sprovodi Udruženje građanki i građana „Centar za podršku ženama“ a finansira: Ministarstvo omladine i sporta Republike Srbije.

PRILOG 1: STRUKTURA UZORKA ISTRAŽIVANJA

Struktura uzorka prema osnovnim socio-demografskim karakteristikama prikazana je u narednoj tabeli.

Tabela 15: Socio-demografske karakteristike ispitanika, u %

		Broj ispitanika	%
Pol	Muški	310	51,3
	Ženski	293	48,7
Godine	18-19	82	13,6
	20-24	250	41,5
	25-29	271	45,0
Region	Beogradski region	140	23,2
	Region Južsne i Istočne Srbije	130	21,6
	Region Šumadije i Zapadne Srbije	168	27,9
	Region Vojvodine	165	27,3
Tip naselja:	Gradsko	360	59,7
	Ostalo	243	40,3
Najviši stečeni nivo obrazovanja	Bez škole/nezavršena osnovna i osnovna škola	82	13,5
	Trogodišnja, četvorogodišnja srednja škola, gimnazija	415	68,7
	Viša škola, fakultet	107	17,7
Bračni status	U bračnoj/vanbračnoj zajednici	92	15,3
	Neoženjen/neudata/ ne živi u vanbračnoj zajednici	511	84,7

Izvor: SeConS, CPŽ, Istraživanje o uticaju pandemije korona virusa na populaciju mladih u Srbiji, 2020.